

MISJONSHØGSKOLEN

MASTEROPPGAVE I TEOLOGI

**EN TERRORIST – ET MEDMENNESKE?
Om hvordan man på en etisk velbegrunnet måte bør
forholde seg til terrorister.**

av

Ingjerd Ropeid Andreassen

Veileder: Knut Alfsvåg

**Stavanger
mai 2011**

FORORD.....	4
KAPITTEL 1.....	5
1.0 Innledning.....	5
1.1 Problemstilling	5
1.2 Disposisjon	6
1.3 Metode.....	7
1.4 Endringer underveis: Osama bin Laden drept.....	8
 KAPITTEL 2.....	 9
Problemet med terrorister.....	9
2.1 Terrorisme og terrorist	10
2.2 Terroristenes metoder.....	13
2.2.1 Krigens folkerett og rettferdig krig	13
2.2.2 Krigerske eller kriminelle?.....	16
2.3 Sikkerhetisering.....	17
2.3.1 Sikkerhetisering av religion	19
2.3.2 Jihad	21
 KAPITTEL 3.....	 23
Angrepet 11. september 2001.....	23
3.1 Hva skjedde? Respons fra USA	23
3.2 Hvorfor ble USA angrepet?.....	28
3.3 Kritiske bemerkninger og etiske problemstillinger	32
 KAPITTEL 4.....	 37
Etiske modeller.....	37
4.1 Utilitarisme.....	37
4.2 Pliktetikk	39
4.2.1 Heteronom pliktetikk.....	39
4.2.2 Autonom pliktetikk	40
4.2.3 Relasjonell pliktetikk.....	40
4.3 Rettighetsetikk.....	41
4.4 Dydsetikk	42
4.5 Rettferdig krig, krigens folkerett og det etiske fundamentet.....	43
4.5.1 Rettferdig krig	44
4.5.2 Krigens folkerett og det etiske fundamentet	45

4.6 Diskursetikk	49
KAPITTEL 5.....	52
Hvordan bør man forholde seg til terrorister?.....	52
5.1 Verdensbilde.....	52
5.1.1 Det manikeiske verdensbildet	53
5.1.2 Ondskapens akse og det onde.....	54
5.1.3 Hvem vil vi være? Vil vi bli som ”dem”?.....	56
5.1.4 Menneskets verdi og rettigheter	57
5.2 Sikkerhetisering og bruk av tortur.....	58
5.2.1 Målet helliger middelet	58
5.3 Etisk dobbel standard	59
5.4 Terrorister – kriminelle, krigere eller ulovlig stridende?	60
5.5 Mellom vern av menneskets liv og størst mulig fellesnytte.....	61
5.6 Kan vi snakke med terrorister?.....	62
5.7 Oppsummering	65
ETTERORD	67
Osama bin Laden drept	67
BIBLIOGRAFI.....	69

FORORD

En lang og krevende periode er over. Samtidig med masteroppgaven har jeg også gjennomført Praktisk Teologisk Seminar ved Misjonshøgskolen. Det har vært mye. Nesten litt for mye. Noen ganger er det slik at man må gjøre flere ting samtidig. Noen ganger blir livet rett og slett sånn. Men det er også i slike stunder man finner ut hvor mye som er mulig å gjøre av ren vilje og stahet. Jeg har en sterk vilje. Jeg er mildt sagt ekstremt sta. Har jeg først satt meg et mål og bestemt meg for å fullføre, ja, da gjør jeg det. Disse egenskapene har kommet godt med i arbeidet med masteroppgaven og alt annet. Men jeg hadde ikke klart dette alene. Det er en lang rekke mennesker som fortjener takk.

En stor takk til min veileder prof. Knut Alfvåg. Uten din veiledning ville oppgaven ikke vært mulig å gjennomføre. Takk for tålmodig, fleksibel og faglig glitrende veiledning. Av en eller annen merkelig grunn har jeg alltid kommet ut av kontoret ditt betraktelig mer oppmuntret enn da jeg kom inn. En takk går også til min opprinnelige veileder prof. Bård Mæland som underveis i oppgaveskrivingen ble ansatt som rektor ved Misjonshøgskolen. Takk for at du så og forstod at noen ganger kommer livet foran masteroppgaven, og at livet da skal få lov til å gjøre nettopp det.

Takk til pappa, Tormod Ropeid, for god støtte, oppmuntring og livsvisdom. Takk til mamma, Åshild Ropeid (1949-2009), som har vært til stede på en litt annen måte enn ellers. Dere har gitt meg en solid ballast, god støtte og en rekke egenskaper som sammen har ført til at dette tross alt gikk bra, og kommer til å gå bra resten av livet.

Takk til gode venner og familie, studievenner og forelesere som har heiet meg fram fra sidelinjen. En takk går også til barmhjertige mennesker som har sørget for å skaffe mat, muffins og annet spiselig til en hardtarbeidende student som mer eller mindre bodde på bibliotekets lesesal og i en uke i påsken slo opp sitt telt blant bøkene (ja, bokstavlig talt): Takk til Idar Brunvathne Aanestad for god mat levert på lesesalen. Takk til Henry for himmelsk god fiskesuppe. Takk til Karin og Arnfinn Bjerkestrand for ørretmiddag og en etterlengtet pause i en arbeidskrevende stund. Takk til mine to tantebarn, Malin Kathrine og Karoline, og deres mor Camilla for gode og mange muffins. Takk til Solgunn Smith for leveranse av boller, sjokolade og masse lakrisbåter.

En spesielt stor takk går til mine to gode venner og naboer på lesesalen, Kristine og Maria. Takk for gode samtaler, inspirasjon, oppmuntring, store mengder kaffe, sjokolade og en solid dose galskap. Utrolig nok: Me fekk te det umuliga! Hva skulle jeg gjort uten dere? Og hva skal Misjonshøgskolen nå gjøre uten oss?

Takk til mine trofaste, utholdende og hardtarbeidende kaffetraktere og presskanner. Takk for det som må være tett opptil en kubikk kaffe. Takk for innsatsen i det som er en viktig del av den hellige tjenesten. Kaffen – en hellig drikk brygget på bønner. Hva er vel en prestestudent uten sin kaffe?

Sist, men absolutt ikke minst, en stor takk til min mann Tor Arthur, som til enhver tid har sikret forsyningslinjene for kaffe og mat. Takk for at du har holdt ut med en tidvis hissig og overarbeidet kone.

I fred og kaffe,
Ingjerd Ropeid Andreassen
Misjonshøgskolen, 19. mai 2011

KAPITTEL 1

1.0 Innledning

11. september 2001 ble USA angrepet. Terrorister fra al-Qaida kapret fire fly og styrtet dem inn i World Trade Center i New York, Pentagon og i bakken i Pennsylvania. Omtrent 3000 omkommer i selve angrepet. Redningsmannskapene risikerer liv og helse, og blir omtalt som helter. Flere av disse mister også livet. 11. september, eller 9/11, blir en merkedag som forandrer USA og verden. Eller i det minste mente i hvert fall president George W. Bush det. President Bush' politiske og militære respons på terrorangrepet førte til en intensivering av krigen mot terror, invasjon i Afghanistan for å ta knekken på Taliban og al-Qaida og en jakt på al-Qaidas leder Osama bin Laden. Samtidig har det blitt sådd tvil om Bush' krig mot terror var en hensiktsmessig respons på terrorangrepet, eller om det var et feilgrep basert på forhastede konklusjoner. Angrepet på USA 11. september 2001 er ikke den eneste terrorhandlingen verken USA eller resten av verden har sett, og al-Qaida er langt fra den eneste grupperingen som kan falle inn under kategorien "terrorister". Men hva med reaksjonen til Bush? Var den etisk forsvarlig?

1.1 Problemstilling

I denne oppgaven vil jeg gjennom en etisk drøftelse forsøke å svare på følgende problemstilling: *Hvordan bør man på en etisk velbegrunnet måte forholde seg til terrorister?* Innsteget til problemstillingen er terrorangrepet 11. september 2001 og en kritikk av USAs president George W. Bush sin respons på terrorangrepet. Etter min mening er det grunn til å stille spørsmål ved den måten Bush forholdt seg til terroristene på.

Et vesentlig problem med terrorhandlinger er å finne en hensiktsmessig måte å respondere på dem, underforstått, hvordan kan man reagere på en slik måte at terrorhandlingene opphører? Problemet ligger i at terrorister ofte benytter seg av metoder mange oppfatter som illegitime for å nå sine mål. Hvordan skal man da forholde seg til terroristene, når de ikke følger spillereglene? En del av terrorismens natur er nettopp at den bevisst bryter internasjonale regler for krigføring. Derfor, hvordan svarer man på et

terrorangrep? Et viktig spørsmål i den sammenheng er kanskje hvordan man svarer på terrorhandlinger uten selv å utføre handlinger som kan kalles terrorisme eller bryter internasjonalt anerkjent lovgivning for krigføring. Og ikke minst hvordan man opprettholder det etiske rammeverket i møte med terrorister og terrorhandlinger, dersom noe slikt i det hele tatt er mulig. Noe av det første ofre for terrorisme ønsker seg, er rettferdighet eller gjenopprettelse av rettferdighet. Men det er ikke likegyldig hva rettferdigheten består i eller hvordan den gjennomføres. Ikke minst gjelder dette i forhold til å unngå fremtidige terrorhandlinger og rekruttering av terrorister.

Oppgavens konklusjon vil kunne variere ut fra hvem problemstillingen gjelder, altså hvem "man" henviser til. Dersom "man" er de menneskene som blir rammet av terrorhandlinger fra egne landsmenn, vil konklusjonen være veldig annerledes enn dersom "man" viser til for eksempel NATO, FN, en bestemt nasjon, politisk ståsted, religion, Vesten eller militære styrker. Her presiserer jeg ikke tolkningen av "man" til én bestemt betydning, men forholder meg generelt til "man" i retning av "de som blir rammet av terroristers handlinger eller uttalelser i en eller annen forstand og ikke støtter terroristenes mål og metoder, enten det er enkeltmennesker, nasjoner, militære styrker eller internasjonale institusjoner, og særskilt, men ikke utelukkende, de som i kraft av sine posisjoner er forventet å reagere på terroristers handlinger og uttalelser".

1.2 Disposisjon

Jeg vil forsøke å svare på oppgavens problemstilling ut fra følgende disposisjon:

- Kapittel 2 Problemet med terrorister
- Kapittel 3 Angrepet 11. september 2001
- Kapittel 4 Etiske modeller
- Kapittel 5 Hvordan bør man forholde seg til terrorister?

Det finnes ingen entydig definisjon på terrorisme som det er full enighet om. Derfor vil jeg i kapittel 2 forsøke å komme fram til en god definisjon på terrorisme som jeg legger til grunn for resten av oppgaven. Målet for definisjonen er at den skal være presis, klart avgrenset, ha hensiktsmessig funksjon og være mest mulig nøytral. Med "nøytral" mener jeg at definisjonen også kan aksepteres av de som blir definert som terrorister av motparten. Videre i dette kapitlet vil jeg gå inn på terroristenes metoder, særlig sett opp mot krigens folkerett og terroristenes rettslige status. Tilslutt henter jeg inn begrepet "sikkerhetisering" som kommer

fra internasjonal politikk og spesielt internasjonal sikkerhetspolitikk. "Sikkerhetisering" vil i denne oppgaven være viktig for å kunne forstå terrorisme.

I kapittel 3 går jeg nærmere inn på hva som skjedde 11. september 2001, den amerikanske responsen på terrorangrepet, hvorfor USA ble angrepet og tilslutt vil jeg ta for meg noen kritiske bemerkninger og etiske problemstillinger som følger av den amerikanske responsen, men uten at jeg gir noen svar. De kritiske bemerkningene og etiske problemstillingene vil senere danne noe av grunnlaget for de etiske prinsipper knyttet til oppgavens problemstilling. Dette er et deskriptivt kapittel, med unntak av det siste delkapitlet.

Kapittel 4 tar deskriptivt for seg noen etiske modeller som kan være aktuelle for en normativ vurdering av hvordan man på en etisk velbegrunnet måte bør forholde seg til terrorister. De etiske modellene er utilitarisme, pliktetik, rettighetsetikk, dydsetikk og diskursetikk. I tillegg kommer et delkapittel som tar for seg dydsetikken som del av rettferdig krig-tradisjonen og et forsøk på å formulere et etisk fundament for krigens folkerett.

I kapittel 5 vil jeg så trekke inn de tidligere kapitlene for å svare på oppgavens problemstilling. Dette kapitlet vil inneholde mine forslag og innspill til hvordan man på en etisk velbegrunnet måte bør forholde seg til terrorister. Det er her mine meninger vil komme tydeligst fram.

1.3 Metode

Drøftelsene i denne oppgaven vil hovedsakelig være normative, med unntak av enkelte kapitler, bl.a. kapittel 4 og deler av kapittel 3 som vil være deskriptive. Utgangspunktet er videre et skille mellom er og bør, for vårt tilfelle blir det da at hvordan USA faktisk reagerte på terrorangrepet 11. september 2001, ikke nødvendigvis er slik man *bør* reagere.

Oppgaven tar utgangspunkt i et enkelttilfelle som her er terrorangrepet 11. september 2001 og Bush' reaksjoner på dette og trekker slutninger til generelle prinsipper, altså induktiv metode. Torleiv Austad kaller dette for nedenfra-metoden. Metoden innebærer "at en tar utgangspunkt i et enkeltspørsmål og utvider perspektivet gradvis etter hvert som en undersøker nye enkeltheter." (Austad, 2008:166). Man søker å konstruere et bilde nedenfra og søker å finne svar på relevante enkeltspørsmål som synes å kunne gi innspill til det større perspektivet. Samlet leder enkeltspørsmålene fram til og utdyper det som etter hvert blir konklusjonen.

1.4 Endringer underveis: Osama bin Laden drept

Underveis i skrivingen av masteroppgaven skjedde det noe i verden som indirekte berørte denne masteroppgaven. I begynnelsen av mai 2011 ble vi kjent med nyheten om at amerikanske spesialstyrker hadde drept Osama bin Laden. Det er en noe underlig følelse å plutselig oppdage at en person som danner en vesentlig del av grunnlaget for min masteroppgave i teologi, blir drept. Uten bin Laden og terrorangrepet 11. september 2001 ville jeg ikke kunne skrevet denne oppgaven. Verdens begivenheter og internasjonal storpolitikk kommer med ett veldig mye nærmere. Jeg synes oppgaven i utgangspunktet var veldig interessant å jobbe med, men brått ble oppgaven enda mer spennende. Siden problemstillingen min er av generell og ikke spesiell karakter i den forstand at den omfatter terrorister generelt og ikke bin Laden spesielt, mener jeg at drapet på bin Laden ikke får noen konsekvenser som gjør at oppgaven må endres, men dette kan gjøre oppgaven enda mer aktuell. Jeg har likevel valgt å berøre drapet på bin Laden i et etterord som også inneholder noen av mine refleksjoner rundt hendelsen.

KAPITTEL 2

Problemet med terrorister

Det mest grunnleggende problemet med terrorister, er spørsmålet om hvem som er terrorister, og samtidig, hva terrorisme er. Det andre problemet er knyttet til terroristenes asymmetriske krigføring. Et vesentlig problem med terroristers valg av metoder for krigføring er at disse ofte bryter med krigens folkerett og deler av rettferdig krig tradisjonen, samt at terroristene og deres fiende har ulikt syn på hva legitime midler er og hvem som er ikke-stridende. Hvis hele den vestlige verden er fienden og ansett som deltaker i en krig mot islam, vil ikke da enhver vestlig person være stridende, og dermed legitimt mål, uavhengig om personen faktisk er stridende eller ikke-stridende etter folkeretten? Samtidig samsvarer terroristenes metoder ofte med geriljakrigføring. Spørsmålet blir da om terrorister egentlig er geriljasoldater eller opprørere, og ikke terrorister. Og dermed at "terrorist" er en politisk betegnelse basert på den definerende partens ståsted og etikk, samt et forsøk på å karakterisere motparten som ond for å få støtte til – i utgangspunktet – illegitime eller tvilsomme metoder i bekjempelsen av terroristene. I dette kapitlet vil jeg forsøke å komme fram til en mest mulig nøytral definisjon på terrorisme. Med nøytral definisjon menes her en definisjon som også kan aksepteres av de som blir definert som terrorister av motparten. En slik definisjon kan ikke i seg selv ta stilling til hvorvidt en handling forbundet med terrorisme er etisk legitim eller illegitim. Dette fordi forståelsen av legitimitet, hva og hvem som er legitime og illegitime mål og midler er etiske spørsmål som det i de fleste tilfeller vil være uenighet om på de ulike sider av en konflikt der terrorisme brukes av en eller flere parter. Med "konflikt" mener jeg i denne sammenhengen: En situasjon der to eller flere parter har gjensidig motstridende mål og hensikter, enten politiske, sosiale, ideologiske eller religiøse, og hvor minst én part ikke kan få oppfylt sine mål og hensikter i tilstrekkelig grad og anser dette som så viktig at de derfor velger å ta i bruk de midler som parten anser som nødvendige for å endre situasjonen til sin fordel, enten det dreier seg om demonstrasjoner, væpnet motstand eller krig, og ulike grader av slike midler.

2.1 Terrorisme og terrorist

Det finnes en rekke definisjoner, eller forsøk på definisjoner, av hva terrorisme er, men ingen synes å komme fram til én definisjon som kan aksepteres av alle. Likevel, det er en rekke fellestrekk det synes å være enighet om som gjør at vi kan si noe allment om hvordan terrorisme, og dermed terrorist, bør forstås, selv om detaljene ikke alltid vil samsvare med de ulike oppfatningene. I følge David J. Whittaker synes det å være enighet om noen felles kriterier for hva terrorisme er: Terrorisme kan forstås som politisk motivert bruk av vold og trusler med den hensikt å skape frykt i befolkningen og tvinge styrende myndigheter til å etterkomme terroristenes krav. Det er en strategi som grunnleggende bygger på illegitim bruk av væpnet makt for å bruke frykt og usikkerhet som middel til å nå sine mål, en del av dette innebærer angrep på sivile gjennom langvarige kampanjer eller overraskende og tilfeldige hendelser. Sentralt i politisk motivert vold er forståelsen av hvem som har makt, hvem som burde ha makt, maktendring og hvordan makt kan brukes for å nå sine mål. Generelt sett vil terroristenes mål være av politisk, sosial, religiøs eller ideologisk art, og ofte vil det innebære å få de som har makten til å forandre den rådende situasjonen. For å lykkes vil det være viktig for terroristene å hindre motstanderen i å avsløre fremtidige aksjoner, derfor vil klandestin virksomhet være en vesentlig del av terroristenes arbeidsmåte. Terrorisme vil vanligvis bli utført av subnasjonale grupper, sjeldnere av enkeltpersoner. (Whittaker, 2004:1-2).

Men *hvem* som er terrorister, handler slik jeg ser det, ikke nødvendigvis så mye om mål og metoder. Det handler mer om perspektivet til de som definerer og hvilken side man ser saken fra. At definisjonen av "terrorisme" og "terrorist" er sterkt avhengig av ståstedet til den som definerer, er noe Whittaker også påpeker (Whittaker, 2004:3). Fra terroristens side kan et angrep være vellykket med mange drepte og mye medieoppmerksomhet, men myndighetene, ofrene, befolkningen som opplever angrepet kan karakterisere det som grusomt og ondskapsfullt. Et slikt skille er åpenbart, men det gir ikke noe svar på hvem som er terrorister. Når mer eller mindre organiserte grupper bruker ekstreme metoder i form av planlagte voldelige handlinger mot et lands myndigheter eller befolkning med den hensikt å skape frykt eller endre maktforholdet i landet, er det åpenbart at det vil være stor uenighet om angrepets legitimitet og karakter. Alle land vil normalt ha en eller flere grupper som er i opposisjon til de regjerende myndighetene. Det gjelder uansett hvilken styringsform landet har, demokratisk eller diktatorisk, enten det er styrt av én bestemt politisk, religiøs eller sosial gruppe eller flere grupper i samarbeid. Det spiller heller ingen rolle hvorvidt myndighetene er korruperte eller ikke, uansett vil det være grupper av befolkningen som er i opposisjon eller konflikt med de regjerende myndighetene. Den delen av opposisjonen som er politisk akseptert av

myndighetene både når det gjelder eksistens og arbeidsmetoder, skal vi la ligge, den er ikke interessant for denne oppgaven. Det vi imidlertid skal se nærmere på, er der hvor politiske, religiøse eller sosiale grupper går så langt at de bruker vold og væpnet makt i sin kamp mot myndighetene. Men her må vi også skille mellom de ulike gruppene. Et vanlig skille, som også Whittaker benytter seg av, er mellom terrorister, geriljasoldater og frihetskjemper. Metodisk sett viser skillene seg blant annet ved at vold og væpnede angrep rettes mot ulike legitime eller illegitime mål. Ifølge Whittaker angriper terrorister sivile, geriljasoldater angriper militære styrker og militær infrastruktur, mens frihetskjemperne utfører kampanjer for å frigjøre folket fra diktatorisk undertrykkelse eller okkupasjonsmakt (Whittaker, 2004:4). Problemet her er igjen, hvilken side ser man det fra?

I mangel på enighet om en akseptert definisjon av terrorisme, er den amerikanske definisjonen fra 1983 mest brukt: "The term 'terrorism' means premediated, politically motivated violence perpetrated against noncombatant targets by subnational groups or clandestine agents, usually intended to influence an audience." (FFI-rapport 2003/00330:12). Også etter min mening er ikke denne fullt ut dekkende. For det første nevner definisjonen kun politisk motivert vold, og ikke sosialt, ideologisk eller religiøst motivert vold, og tar dermed ikke hensyn til at terroristene kan ha andre mål og hente motivasjon fra annet enn politiske årsaker. For det andre er forståelsen av "ikke-stridende" tidvis noe diffus. Hvordan skal man kategorisere f.eks. sivile arbeidere på en ammunisjonsfabrikk? De er ikke i seg selv stridende i den forstand at de bærer uniform og er i stridskontakter, men de er vesentlige med tanke på å produsere nok ammunisjon til soldater som både bærer uniform og er i stridskontakter, slik at soldatene kan utføre oppdraget. For det tredje er stater, ifølge definisjonen, ikke blant de grupper som kan utføre terrorisme. Og for det fjerde kan enhver definisjon av terrorisme, også denne, stå i fare for klassifisere motstanderens handlinger som terrorisme, mens det samme ikke gjelder for tilsvarende handlinger utført av ens egen side i en konflikt, noe Uwe Steinhoff kaller dobbel standard. Disse innvendingene, spesielt de to siste, tar også Steinhoff opp i sin kritikk av US State Department sin definisjon av terrorisme fra 1983 (Steinhoff, 2007:109-110), samt i Steinhoffs forsøk på å argumentere for sin terrorismedefinisjon (Steinhoff, 2007:111-137). Han finner noe støtte for sitt syn hos definisjonene til FBI og US Department of Defense, som lyder hhv: Terrorism er "the unlawful use of force or violence against persons or property to intimidate or coerce a Government, the civilian population, or a segment thereof, in furtherance of political or social objectives" og "the unlawful use of – or threatened use of – force or violence against individuals or property to coerce or intimidate

governments or societies, often to achieve political, religious, or ideological objectives.”¹ Her beveger definisjonene seg i retning av å være mer dekkende for å klargjøre hva terrorisme er. Mitt hovedankepunkt – forståelsen av legitimitet, ”sivile” og ”uskyldige” – er ikke løst, men mål og motivasjonsfaktorer, herunder religion, har fått en bredere forklaring.

Steinhoff begynte diskusjonen om hva terrorisme er med en løs og omtrentlig forståelse av at terrorisme er ”the direct attack on innocents” (Steinhoff, 2007:109). Fra dette har han gjennom diskusjon av flere definisjoner kommet fram til et forslag som lyder:

Terrorism is the strategy of influencing the behavior, perceptions, beliefs or attitudes of others than the immediate victims or targets of its violence by the threat, made credible by a corresponding act or series of acts, of the repeated killing or severe harming of innocents or the repeated destruction or severe harming of their property. *Terrorist acts* are such severe attacks on innocents or their property that are part of such strategy.” (Steinhoff, 2007:122)

Steinhoff er her inne på noe viktig når han omtaler terrorisme som en strategi. Dermed er det handlingen i selv, og ikke med henblikk på de som utfører den, som avgjør hvorvidt det er terrorisme eller ikke. Men dette betyr at man kan risikere å måtte erkjenne det smertefulle at ens egen side i en konflikt kan være terrorister.

I et forsøk på å svare på diskusjonen og innvendingene som kommer til uttrykk i forbindelse med de ulike terrorismedefinisjonene ovenfor definerer jeg terrorisme, terrorhandlinger og terrorist slik:

Terrorisme er en taktikk basert på politisk, ideologisk, religiøs og/eller sosialt motivert bruk av vold og dødelig makt rettet mot personer eller institusjoner motparten i en konflikt anser for å være uskyldige, utført av statlige eller ikke-statlige aktører, med metoder motparten betegner som illegitime og hvor hensikten er å påvirke beslutningstakere eller andre enn de umiddelbare ofrene på en eller flere sider av konflikten til å endre sine holdninger og handlinger slik at de i større grad samsvarer med terroristenes mål, holdninger eller handlinger. Terrorhandlinger er ulike typer voldelige angrep som er en del av en slik taktikk. En terrorist er således en person som direkte deltar i terrorhandlinger eller utfører andre handlinger som er nødvendige for at andre kan utføre terrorhandlinger, eller styrer eller motiver andre til å utføre dette.

¹ Begge definisjonene sitert fra Steinhoff, 2007:110.

2.2 Terroristenes metoder

Ut fra min definisjon av terrorisme bruker terrorister ”metoder motparten betegner som illegitime”. Det betyr ikke at terroristene selv anser metodene som illegitime, tvert imot, terroristene vil ofte anse sine metoder som både nødvendige og legitime. I valg av metoder vil det være vesentlig å bruke metoder som i terroristenes øyne støtter opp om og driver mot målet. Enhver terrorhandling må samsvare med terroristenes mål. Det er ikke noe spesielt at mål og metode må henge sammen. Det gjelder også for konvensjonelle militære styrker, motparten i en konflikt, politikere og ellers andre hverdagslige avgjørelser. For mange religiøse terrorister vil målet ofte være å få gjennomslag for sitt religiøse program, f.eks. ny verdensordning med religiøst styre eller motvirke politiske avgjørelser de anser som umoralske, belagt med synd og et resultat av djevelens listige grep i verden. Dersom handlingen i realiteten motarbeider eller ikke støtter opp om målet, må den anees som mislykket og terroristene må revurdere handlingen og eventuelt forbedre eller bytte metode. Handlingene er avhengige av å være logiske, hensiktsmessige og å ha legitimitet blant medlemmene i terrororganisasjoner. Også hvordan man definerer terrorisme har innvirkning på hva som anees som ”gode” metoder terroristisk sett. I forhold til min definisjon over kan en ønsket effekt ofte være å skape frykt og usikkerhet i befolkningen for på den måten å tvinge myndighetene til å endre sin politikk i retning av det terroristene ønsker.

2.2.1 Krigens folkerett og rettferdig krig

Sett med vestlige øyne bryter terrororganisasjonene menneskerettighetene, rettferdig krig tradisjonen, Genevekonvensjonene og annen internasjonal rett i forhold til krigens folkerett. Eller som generaladvokat Arne Willy Dahl skriver: ”Hvis en terrororganisasjon skulle komme til å ’godta og anvende’ Genèvekonvensjonenes bestemmelser, ville den ikke vært noen terrororganisasjon.” (Dahl, 2008:38). Det er særlig i forhold til hva som er legitime mål, krav om uniformering og hensynet til sivile at terrorister bryter Genèvekonvensjonene.

Folkeretten regulerer forhold mellom stater, og kan deles inn i ulike undergrupper bl.a. menneskerettighetene og krigens folkerett, hvor sistnevnte er skrevet med hensyn til væpnet konflikt. Krigens folkerett består av en rekke konvensjoner og internasjonale avtaler, herunder Genèvekonvensjonene og Haagkonvensjonen. Konvensjonene regulerer hva som er tillat og ikke tillat i krig og ulike typer væpnet konflikt. Det inkluderer retningslinjer for hvordan sivile, ikke-stridende, sårede og krigsfanger skal behandles, uniformering eller annen tydelig merking av stridende og hvilke typer våpen som ikke er tillat i krig fordi de gir unødige

lidelser, rammer sivile vilkårlig eller er svikaktige. Konvensjonene ble inngått etter at krigførende parter så hvor grusom krig kan være og så behov for å opprette et sett regler for krigføring for å forsøke å dempe noe av grusomhetene. En svakhet ved krigens folkerett slik den er i dag er at den er laget med bakgrunn i konvensjonell krigføring hvor nasjonalstater er krigførende parter. Dermed, etter min mening, fanger ikke krigens folkerett i tilstrekkelig grad opp utfordringene ved asymmetrisk krigføring hvor den ene parten ikke er en stat, men en ikke-statlig gruppe som f.eks. Hamas eller al-Qaida. Det er kun lovlig stridende, med noen unntak, som vil være beskyttet av Genèvekonvensjonenes bestemmelser om straffrihet ved krigshandlinger, hvor ”lovlig stridende i utgangspunktet [er] *den vanlige soldat*, som tilhører en krigførende stats væpnede styrker.” (Dahl, 2008:77). Opprørere er ikke regnet som lovlig stridende, men kan innvilges slik status dersom opprørsbevegelsen blir anerkjent som krigførende av den staten de kjemper mot. Motstandsbevegelser var i utgangspunktet ikke regnet som stridende, men Genèvekonvensjonen III art. 4 setter følgende krav til tradisjonelle motstandsbevegelser for å gi dem status som stridende: ”at de står under ansvarlig ledelse, at de har et fastsittende kjennetegn, kjennelig på avstand, at de bærer våpnene åpent, at de i sine operasjoner retter seg etter krigens lover og sedvaner.” (Dahl, 2008:77). Tilleggsprotokoll I art. 44 nyanserer noen av disse kravene og sier at våpen trenger kun å bæres synlig i stridssammenheng og fastsittende kjennetegn ikke er nødvendig. I tillegg er kravet om å rette seg etter krigens lover og sedvaner opprettholdt, men fjernet fra definisjonen på lovlig stridende. Det er interessant at USA ikke har ratifisert denne tilleggsprotokollen, dermed er de ikke bundet av den.

Rettferdig krig-tradisjonen søker, ifølge Henrik Syse, ”primært å begrense krigens destruktive kraft, ikke å legitimere dens bruk.” (Syse, 2003:49). Rettferdig krig-tradisjonen handler om at en krig skal være startet på rettferdig grunnlag og når den først er i gang skal den utføres med rettferdige midler, samtidig skal den kunne avsluttes rettferdig. Å bedømme hvorvidt en krig er rettferdig eller ikke, er vanskelig, for hvor ”rettferdig” skal krigen være for å kunne kalles en rettferdig krig? Rettferdig krig-tradisjonen setter opp en rekke kriterier for når det er rett å gå til krig, *ius ad bellum*, rett oppførsel i krig, *ius in bello*, og til en viss grad rett avslutningen av krigen, *ius post bellum*. *Ius ad bellum* kriteriene handler om legitim autoritet, rettferdig grunn, rett intensjon, proporsjonalitet, siste utvei og rimelig håp om å lykkes. *Ius in bello* kriteriene går hovedsakelig ut på proporsjonalitet innen krigens virkemidler og differensiering/diskriminering av sivile og militære, eller ikke-stridende og stridende, herunder doktrinen om dobbelt effekt. Doktrinen om dobbelt effekt handler om intenderte og ikke-intenderte konsekvenser av en krigshandling, både de man kan forutse og

de man ikke kan forutse, i beskyttelsen av sivile eller ikke-stridende. Problemet er imidlertid at sivile alltid vil bli drept i krig fordi total differensiering vil være umulig å oppnå.

Spørsmålet blir da hvorvidt en krigshandling likevel kan utføres, selv om sivile med stor sannsynlighet kan bli drept. Ifølge doktrinen om dobbel effekt kan handlingen utføres og de ikke-intenderte og forutsigbare konsekvensene aksepteres dersom handlingen og de intenderte konsekvensene er legitime, militært sett nødvendige, proporsjonale i forhold til handlingens gode hensikt og at det er den eneste rimelige løsningen med færrest negative ikke-intenderte konsekvenser samt at det blir iverksatt tiltak for å begrense disse. *Ius post bellum* er en løsere kategori enn *ius ad bellum* og *ius in bello* som bl.a. Syse argumenterer for på grunnlag av at en krig kan være startet på rettferdig vis, utført med rettferdige midler, men ”får et etterspill eller en avslutning som gjør dens etiske legitimitet tvilsom.” (Syse, 2003:151). Syse antyder noen kriterier for *ius post bellum*: Rettferdig grunn, legitim autoritet, klare avtaler, ordensopprettende styrker, gjensidig rettferdighet og forsoning.

De siste årene har det vært en endring i terroristenes valg av metoder. I motsetning til tidligere er det nå i større grad ”akseptert” å angripe sivile mål. Terroristene bærer ikke uniform eller andre kjennetegn slik stridende er pålagt iht Genèvekonvensjonene, og bruker sivile helt bevisst som skjulested. Tidligere forsøkte terrororganisasjoner å skåne sivile og samtidig få mest mulig oppmerksomhet for sine angrep, mens nå er det en del av selve målet å ramme sivilbefolkningen ved å ta flest mulig uskyldige liv (FFI-rapport 2006/01763:9). En terrororganisasjon som skåner sivile vil ut fra min definisjon ikke være terrorister. En riktigere definisjon vil være at disse er geriljasoldater. Når disse ble kalt for terrorister og deres organisasjon kalt for terrororganisasjon, henger dette antagelig sammen med at definisjonsmakten lå hos dem som geriljasoldatene kjempet mot. Et eksempel her er organisasjonen IRA (Irish Republican Army) som hadde helt klare retningslinjer om at sivilbefolkningen er illegitime mål og skal skånes. Alle aksjoner skal ta i betraktning hvorvidt sivile utilsiktet kan bli rammet, dette fordi det vil motarbeide organisasjonenes mål. Det er også i større grad enn tidligere ansett som nødvendig og riktig at den eller de terroristene som utfører angrepet må ofre livet, bl.a. gjennom økt bruk av selvmordsangrep. Dette gjelder spesielt muslimske terrororganisasjoner, men begrepet ”selvmordsangrep” er misvisende. Å begå selvmord er forbudt i islam. Konsekvensen av et angrep er riktignok at terroristen mister livet, og målet er å bli martyr ved å ofre det mest verdifulle man har for Allah og håpe at Allah godtar offeret.

2.2.2 *Krigerske eller kriminelle?*

Terroristenes metoder samsvarer ofte, men ikke nødvendigvis alltid, med geriljakrigføring, også kalt asymmetrisk krigføring. En styrke som i utgangspunktet er underlegen fienden når det gjelder makt, personell, utstyr og kanskje også økonomi, må bruke andre metoder enn konvensjonell krigføring hvor to militære styrker med mandat fra hver sin nasjon står mot hverandre. De internasjonale militære styrkene i Irak og Afghanistan bruker amerikanernes feltmanual "FM 3-24 Counterinsurgency" i kampen mot Taliban og al-Qaida for å sikre og stabilisere sikkerhetssituasjonen i de to landene (Haugen, 2009). Militært sett er det i denne sammenhengen altså opprørsbekjempelse å kjempe mot terrorister. Men det er ikke dermed sagt at terroristene er opprørere eller bruker metoder opprørere ville brukt. Terrorisme som taktikk "ble opprinnelig valgt fordi en geriljakrig eller et masseopprør ikke var aktuelt av ressursmessige eller andre grunner." (FFI-rapport 2006/01763:9)

Med bakgrunn i at terroristenes metoder bryter krigens folkerett, kan det stilles spørsmål om hvorvidt terroristene er krigere eller kriminelle. De synes ikke å falle inn under begrepet "stridende" i folkerettslig forstand, og har dermed ikke krav på status og rettigheter som krigsfanger dersom de skulle bli tatt til fange. Samtidig er de heller ikke uskyldige sivile med krav på beskyttelse som illegitime mål. Den beste kategorien synes å være at terrorister er ulovlig stridende, og er dermed uten rettsvern. Dette er sett ut fra at terrorangrep er militære angrep. Terroristenes metoder kan også anses som kriminalitet. Terrorangrep hvor liv går tapt er da drap, og skal straffes med det som utgangspunkt. Bestemmelsene i krigens folkerett om straffrihet for handlinger utført i krig som i utgangspunktet er straffbare i fredstid, så som å ta liv, kommer her ikke til anvendelse. Spørsmålet om hvorvidt terroristenes metoder gjør dem til deltakere i krig eller kriminalitet, og dermed om terrorbekjempelse skal foregå med militærmakt eller politimetoder, er det stor uenighet om internasjonalt. USA har erklært "krig" mot terror og anser terrorisme for å være et internasjonalt anliggende, og vil dermed bruke militærmakt. I Europa er forståelsen av og erfaringen med krig og terrorisme en annen enn i USA. Dette, samt at europeiske land har erfaring med å håndtere terrorisme som en innenrikspolitisk utfordring, gjør at "tilnærmingen til terrorisme i Europa i større grad falt inn under overskriften kriminalitetsbekjempelse." (FFI-rapport 2006/01763:13).

I Norge har politiet ansvaret for terrorberedskap og terrorismebekjempelse mens Forsvaret støtter politiet ved behov. Terrorism er regnet som en trussel mot Norges sikkerhet og omtales som meget alvorlig kriminalitet, derfor har også Politiets Sikkerhetstjeneste (PST) et ansvar innen kontraterrorarbeid: "PSTs primære ansvar er å forebygge og etterforske

lovbrudd som kan true nasjonens sikkerhet.”² PST legger stor vekt på å forebygge terrorisme gjennom de metoder lovverket gir dem adgang til. Kontraterrorarbeid blir altså håndtert innen rammene av kriminalitetsbekjempelse, og ansvarsfordelingen mellom PST og det øvrige politiet er følgende:

PST har ansvaret for forebyggende kontraterrorvirksomhet, og for å drive skjult etterforskning. Det øvrige politiet har ansvaret for å treffe sikkerhetstiltak som er nødvendige for vår nasjonale terrorberedskap, og eventuelt å drive åpen etterforskning av forhold som knyttes til terrorvirksomhet, hvis ikke statsadvokaten bestemmer noe annet. I de siste terrorsakene har PST blitt tillagt hele etterforskningsansvaret. (...) PST konsentrerer kontraterrorarbeidet om å identifisere personer som kan ha tilknytning til terrornettverk, og undersøke om det legges planer om eller ytes bistand til gjennomføring av terroraksjoner.”³

2.3 Sikkerhetisering

Sikkerhetisering

er en prosess hvor det først fremkommer påstander om at en eller annen sentral verdi er truet, og hvor det så foregår en prosess hvor denne påstanden enten blir akseptert eller forkastet i de relevante fora (...). Dersom påstanden om at noe skal defineres som 'sikkerhet' blir allment akseptert, er neste skritt at det blir truffet tiltak for å forsvare denne verdien. Først da kan man si at en verdi (eller et objekt) har blitt 'sikkerhetisert'. 'Sikkerhetisering' er viktig fordi det impliserer at vedkommende verdi eller objekt skal anses som svært viktig, og at forsvaret av denne skal ha høy prioritet. Det impliserer at tiltak som ellers ville ha blitt sett på som illegitime, f.eks. å ta eller å ofre liv, kan bli sett på som legitime.” (FFI-rapport 2003/00330:10)

Dette siste er vesentlig, å forsvare en sikkerhetisert verdi har en så høy prioritet at lovverk som vanligvis forbyr visse handlinger, kan settes til side når verdien er truet, og at forsvaret av verdien må iverksettes umiddelbart fordi vanlige politiske prosesser ikke er i stand til å gjøre dette. Når en verdi blir sikkerhetisert, er det et uttrykk for at dersom denne verdien blir truet eller forsvinner, kan det sette ens sikkerhet og eksistens i fare. Vanligvis er det stater som sikkerhetiserer verdier, men der hvor subnasjonale grupper eller ulike nettverk er uenige med statens prioriteringer, kan disse gruppene og nettverkene sikkerhetisere sine egne verdier. En slik sikkerhetisering vil ofte ikke bli akseptert av staten med det maktapparatet staten har,

² http://www.pst.politiet.no/PST/Templates/Article___390.aspx

³ http://www.pst.politiet.no/PST/Templates/Article___188.aspx

dermed er det grunnlag for å benytte alternative metoder for å forsvare verdiene, herunder terrorisme. Også forskjellige stater kan være uenige om hvilke verdier som er så sentrale at de må sikkerhetiseres. Én stats sikkerhetisering trenger ikke nødvendigvis bli akseptert av en annen stat. Dette er naturlig, fordi stater har ulike prioriteringer og ulike innenriks- og utenrikspolitiske problemer. Samtidig kan dette skape sterk misnøye, og mulig konflikt, når en stat ikke får støtte fra andre stater for å forsvare sine sikkerhetiserte verdier, både når det gjelder metoder og verdier.

Den såkalte København-skolen innen sikkerhetsstudier har "sikkerhetisering" som en av sine hovedteorier. Retningen mener sikkerhetsspørsmål innen internasjonale relasjoner handler om overlevelse. "It is when an issue is presented as posing an existential threat to a designated referent object (...). The special nature of security threats justifies the use of extraordinary measures to handle them." (Buzan, 1998:21). Hva som er en eksistensiell trussel må sees i sammenheng med det aktuelle referanseobjektet, likeledes hva overlevelse innebærer. Felles for referanseobjektene er at de har et legitimt krav på beskyttelse slik at de kan overleve. København-skolen opererer med sektortenkning for å identifisere referanseobjekter. I vår sammenheng er det de kaller politisk sektor og sosial sektor de mest aktuelle. I den politiske sektoren er referanseobjektet vanligvis staten, myndighetene eller den myndighet som har konstitusjonell autoritet. Her handler overlevelse – det eksistensielle – om suverenitet, og eksistensielle trusler er da trusler som kan føre til at myndighetenes suverenitet over eget område, legitimitet og anerkjennelse som suverenitetshevdende autoritet forsvinner. I den sosiale sektoren er referanseobjektet kollektiv identitet og kan fungere uavhengig av staten. Denne kollektive identiteten kan for eksempel være fundert i religion, etnisitet, nasjonalitet eller annet. Overlevelse handler da om å beskytte sin identitet. Identitet er et mer eller mindre flytende begrep, fordi hva som konstituerer den kollektive identitet er ikke entydig, slik at å skille mellom eksistensielle trusler og mindre trusler mot identitet er vanskelig. Kollektiv identitet kan skifte avhengig av indre og ytre forhold. Alt kan i realiteten presenteres som en eksistensiell trussel mot den kollektive identiteten ut fra at "vi kommer ikke lenger til å være de vi er". Andre kollektive identiteter kan utgjøre en eksistensiell trussel mot ens egen kollektive identitet som dermed blir sikkerhetisert. "Thus, whether migrants or rival identities are securitized depends upon whether the holders of the collective identities take a relatively closed-minded or a relatively open-minded view of *how their identity is constituted and maintained.*" (Buzan, 1998:23, min utheving). Det at noe blir presentert som en eksistensiell trussel betyr ikke at dette objektivt sett faktisk er en eksistensiell trussel mot referanseobjektet.

Når en verdi blir hevdet å handle om internasjonal sikkerhet, innebærer dette at forsvar av verdien er viktigere enn andre saker og får umiddelbar prioritet. Og som tidligere nevnt kan man da benytte midler som i utgangpunktet er illegitime. Målet for sikkerhetiseringen er imidlertid at den eksistensielle trusselen skal reduseres slik at den kan håndteres innenfor de alminnelige politiske prosesser, altså at trusselen avsikkerhetiseres. Dette gjelder særlig for sikkerhetisering av religion, hvor avsikkerhetisering betyr å respektere religion som religion (Laustsen, 2003:175).

2.3.1 Sikkerhetisering av religion

Religion er en av de sentrale verdier som enten selv kan bli sikkerhetisert eller være et vesentlig element for å legitimere sikkerhetisering av andre verdier. Engasjementet i internasjonale eller nasjonale grupper hvor det har blitt utført en religiøs eller trosbasert sikkerhetisering har en spesiell intensitet som ofte overgår politiske eller sosialt motiverte grupper. Religioners tradisjoner med martyrer har klare paralleller til det vi kaller sikkerhetisering. Noe blir ansett som så viktig å forsvare at man er villig til å ofre livet. Denne type offervilje stikker dypere enn ”å kjempe for en god sak”, fordi dette handler ikke bare om at ens eksistens og identitet dennesidig står på spill, men ytterst sett det aller mest grunnleggende, frelsen. Hovedårsaken til at religion har en slik legitimerende kraft og er så viktig er, ifølge Anders Kjølborg, fordi ”den representerer det ’hellige’” og ”stikker langt dypere enn identitet og samfunn” begrunnet ut fra at ”det representerer en ’bro’ mellom det ’dennesidige’ og det ’hinsidige’.” Dette er igjen ”basert på ’tro’ (...), noe som er en *absolutt* overbevisning”. Kombinasjonen av at ”[f]or mennesker som setter det religiøse foran alt, er trusler mot religionen svært avgjørende” og at ”[t]apet av troen og av den religiøse tilknytning og identitet kan derfor bli et så vesentlig tap at man er villig til å ta og å ofre liv for å forhindre det”, gir sikkerhetisering av religion særskilt intenst engasjement. Samtidig er et vesentlig element ”også troen på at man kan nå Gud gjennom troshandlinger, gjennom å ofre det som er viktig; det største offer er livet, og da kommer en nærmest Gud.” (FFI-rapport 2003/00330:19).

København-skolen innen sikkerhetsstudier argumenterer for å behandle religion som en egen sektor og ikke som en del av politisk eller sosial sektor. Kun ved å behandle religion som en selvstendig sektor vil man være i stand til å ta religion og sikkerhetisering av religion på alvor. Dermed har religion, ifølge København-skolen, også et eget referanseobjekt og eksistensiell verdi:

We claim that *faith* is the referent object and that *being* is the criterion of survival. If the practice of faith is threatened, one's very identity as man (one's being) is endangered. Being is a kind of fundamental identity. In religion being is basically being before God, or, in a less monotheistic formulation, being before a transcendental realm." (Laustsen, 2003:158)

Sektoren religion skiller seg fra de andre sektorene ved at religion forholder seg så tett til det transendente og det hellige, og tap av det som forbinder det hellige med det verdslige får store konsekvenser. "The loss of sacred object is often automatically seen as a loss, which destroys faith and annuls being. If sacred objects mediate between the transcendent and the earthly realm, losing these objects means losing contact with God." (Laustsen, 2003:158)

Ifølge København-skolen er det hovedsakelig tre måter sikkerhetspolitikk kan forholde seg til religion på:

1. A religious group is considered to be a threat to the survival of the state.
2. Faith is seen as threatened by whoever or whatever "nonreligious" actor or process (the state, technology, industrialism, modernism, etc.).
3. Faith is seen as threatened by another religious discourse or actor. (Laustsen, 2003:159-160)

Mark Juergensmeyer henviser til en avgjørende begrunnelse som ofte blir brukt av voldelige religiøse aktivister. Det er et interessant poeng som synes å henge sammen med et manikeisk verdensbilde:

They believe they are already at war, and therefore merely responding to a great ongoing struggle, reacting defensively to a threat to religion and faith. For example, the very term "terrorist" "depends on one's worldview: If the world is perceived as peaceful, violent acts appear as terrorism. If the world is thought to be at war, violent acts may be regarded as legitimate." (Laustsen, 2003:164)

En slik sikkerhetisering av religion har blitt gjort i terrororganisasjoner basert blant annet på en fundamentalistisk tolkning av islam, og er mye av bakgrunnen for terrorangrep knyttet til den internasjonale islamittiske terrorismen. Den sterke og dype betydningen religion har, gjør at religiøst begrunnet terrorisme er mer intens enn terrorisme begrunnet ut fra politiske, sosiale eller økonomiske forhold, og er dermed en enda større trussel mot internasjonal sikkerhet. Det er ifølge Audrey Kurth Cronin fem årsaker til dette. De religiøse terroristene har, for det første, et manikeisk verdensbilde der verden er et sted hvor det foregår en kamp mellom det gode og det onde, og enhver muslim eller ikke-muslim som ikke fullt ut støtter terroristenes religiøse ståsted, regnes som onde. Terrorhandlinger blir, for det andre, sett på som pålagt av Gud, noe som er en sterk legitimerende kraft. Fordi handlingene er pålagt av

Gud, er terroristene, i egne øyne, for det tredje, ikke bundet av sekulære lover, herunder Genèvekonvensjonene. For det fjerde, kjenner slike terrorister seg ofte utenfor og fremmedgjorte fra det samfunnet de lever i, derfor ønsker de å bygge et nytt samfunn til erstatning for det nåværende. Og for det femte, deler av samfunnet kan ofte ha samme religiøse grunnsyn som terroristene, dermed kan terroristene ha potensiell støtte for sine meninger fra det samme samfunnet de kjenner seg fremmedgjorte fra.⁴

2.3.2 *Jihad*

De muslimske terroristene ser på vesten og vestlig kultur og verdier som en trussel mot sin religion. I sitt manikeiske verdensbilde er terroristene selv de gode og den vestlige verden de onde, også muslimer som i terroristenes øyne er for vestliggjorte og sekulariserte, er onde. Disse må overbevises om at selv om de er muslimer, er de ikke gode muslimer og må omvendes til å følge den "riktige" islam, noe som i realiteten betyr islam ihht terroristenes tolkning. "Vesten" i denne sammenheng kan grovt sett sies å være de stater som i utgangspunktet bygger på en kristen kulturarv og uten relevant påvirkning fra islam, herunder USA og Europa, men også enkelte andre stater kan på et politisk, økonomisk og samfunnmessig ståsted inkluderes i "vesten", f.eks. Japan. Det er i hovedsak ikke vestens religion, kristendommen, som er sett på som trussel mot de muslimske terroristene, men heller vestens sekulære holdninger og – i terroristenes øyne – usømmelig adferd. Vesten med USA i spissen er den store fienden, og siden terrorister ser seg selv som uavhengig av sekulære lover, er alle midler tillatt for å bekjempe fienden, inkludert terrorisme. Fordi Vesten er fienden og legitimt mål, er også alle representanter for Vesten legitime mål. Slik jeg forstår det, vil da alle vestlige mennesker være stridende og legitime mål for terroristene uavhengig av hvorvidt personene faktisk er sivile eller stridende i egne øyne. Det er altså ulikt syn på forståelsen av "sivile" og "stridende". Ifølge Genèvekonvensjonene er lovlig stridende legitime militære mål og må bære uniform eller annet tydelig kjennetegn. Sivile er alle som ikke er en del av striden eller kan regnes som stridende, og er således illegitime mål. Dette er i motsetning til terroristenes syn. For terroristene er skillet mellom stridende og ikke-stridende styrt av hvorvidt de er å anse som vestlige representanter eller ikke, uavhengig av om de bærer militær uniform. Den eneste "uniformen" er vestlig eller ikke-vestlig, og således hhv legitime og illegitime mål.

⁴ Cronin, Audrey Kurth: "Behind the Curve: Globalization and International Terrorism", *International Security*, vol. 27. no. 3, winter 2002/03:41. Her hentet fra FFI-rapport 2003/00330:13.

Terrorhandlinger er ikke bare tillatt, men også pålagt av Gud i krigen mellom de gode og de onde, underforstått her er at Gud selvfølgelig er på de godes side, men også at terroristene kjemper for Gud. De deltar i *jihad*, hellig krig. Begrepet *jihad* er omstridt, men ordet i seg selv betyr ”anstrengelse”. En vanlig måte å forstå *jihad* er imidlertid å skille mellom Den store *jihad* og Den lille *jihad*, hvor førstnevnte er den enkelte muslims streben og indre kamp for å være en god muslim, og sistnevnte er den ytre kampen mot de vantro, som også er den mest synlige for Vesten gjennom terrorhandlinger. Videre kan Den lille *jihad* forstås som en defensiv kamp for å forsvare islam mot trusler, og samtidig en offensiv kamp for å utbre islam ved å bekjempe alle vantro med den hensikt tilslutt å skape en islamsk verden. Den defensive tolkningen har bredest støtte i de fleste muslimske miljøer (FFI-rapport 2003/00330:22). For å vinne mest mulig støtte for *jihad* blir det derfor viktig å vise at den *jihad* terroristene utfører, er defensiv. Osama bin Laden sier det slik:

We ourselves are the target of killings, destruction, and atrocities. We are only defending ourselves. This is defensive jihad. We want to defend our people and our land. That is why we say, if we don't get security, the Americans, too, would not get security. [...] They rob us of our wealth and of our resources and of our oil. Our religion is under attack. They kill and murder our brothers. They compromise our honour and our dignity and dare we utter a single word in protest against the injustice, we are called terrorists.”⁵

Osama bin Laden sier her at deres krig er en defensiv forsvarskrig mot amerikanernes angrep. Det er amerikanerne som dreper, stjeler ”våre” ressurser, og dermed setter ”vår” eksistens, livsgrunnlag og sikkerhet i fare. Det er ”vi” som blir utsatt for overgrep, ødeleggelser og ærekrenkelser. Han peker på at amerikanerne truer og angriper ”vår” religion, noe som er svært avgjørende utfra den sterke betydningen religion og religiøs identitet har. I bin Ladens manikeiske verdensbilde sier han dermed at amerikanerne er de onde som må bekjempes med alle midler i kampen mellom de gode og de onde. Dette i seg selv legitimerende for å forsvare *jihad*. Samtidig sier han at ”vi” har ikke noe annet valg enn *jihad* fordi dersom ”vi” ved hjelp av ord protesterer mot amerikanernes herjinger og urett begått mot ”oss”, er ”vi” terrorister. Det bin Laden gjør, er i realiteten sikkerhetisering av religion, uttrykt gjennom *jihad*.

⁵ Esposito, John D.: *Unholy War, Terror in the Name of Islam*, Oxford, Oxford University Press, 2002, s.24. Her sitert fra FFI-rapport 2003/00330:24.

KAPITTEL 3

Angrepet 11. september 2001

Morgenen 11. september 2001 gikk 19 personer tilknyttet al-Qaida ombord i fire transkontinentale flyvninger fra USA. Kort tid etter avgang kapret mennene flyene, tok kontroll over dem og brukte flyene som målstyrte missiler i et angrep mot USA. To fly ble bevisst styrtet i World Trade Center i New York, ett fly hadde retning mot Pentagon og ble styrtet inn i deler av bygningen og ett fly styrtet i bakken i Pennsylvania. I sistnevnte fly tok passasjerene opp kampen mot kaprerne og hindret dem i å treffe det forhåndsbestemte målet. Omtrent 3000 mennesker døde i angrepet.

11. september 2001 har blitt et vannskille for terrorbekjempelse og sikkerhetstenkning i verden. Dagen var et så sterkt tidskille at det er nok å referere til 9/11 (nine-eleven) eller 11. september og det er underforstått at man mener terrorangrepet mot USA 11. september 2001 og alt som skjedde i kjølvannet av dette. Religiøst motivert terrorisme var i seg selv ikke noe nytt, heller ikke islamistisk terrorisme. Likevel var det noe ved angrepet 11. september 2001 som for alvor satte verden i en alarmberedskap mot islamistiske terrororganisasjoner. Begrepene ”ondskapens akse” og ”krigen mot terror” ble innført av USAs president George W. Bush.

I dette kapitlet vil vi se nærmere på den amerikanske responsen på terrorangrepet og hvorfor USA ble angrepet. Tilslutt vil vi se på noen etiske problemstillinger som følger av dette, men uten å forsøke å gi noe svar. Disse etiske problemstillingene vil senere danne noe av grunnlaget for de etiske prinsipper rundt hvordan man på en etisk velbegrunnet måte bør forholde seg til terrorister.

3.1 Hva skjedde? Respons fra USA

De to store spørsmålene etter terrorangrepet var hvordan dette kunne skje og hvordan USA skulle respondere på dette. For å ta det første spørsmålet først, hvordan kunne dette skje? I et forsøk på å svare på dette nedsatte de amerikanske myndighetene i 2002 the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. Dette resulterte i den omfattende rapporten ”The 9/11 Commission Report. Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States” (heretter referert til som 9/11 Commission Report).

Ifølge kommisjonen var 11. september 2001 “a day of unprecedented shock and suffering in the history of the United States.” (9/11 Commission Report:xv). Kommisjonen fikk et bredt mandat:

[T]o investigate ‘facts and circumstances relating to the terrorist attacks of September 11, 2001,’ including those relating to intelligence agencies, law enforcement agencies, diplomacy, immigration issues and border control, the flow of assets to terrorist organizations, commercial aviation, the role of congressional oversight and resource allocation, and other areas determined relevant by the Commission. (9/11 Commission Report:xv).

Kommisjonens mål var i tillegg å identifisere relevante områder for forbedring og komme med forslag til endringer for å kunne hindre et nytt 9/11-angrep eller i det minste å kunne øke mulighetene for å hindre et slikt angrep. I forordet til 9/11 Commission Report gir kommisjonen en beskrivelse av hva de gjennom arbeidet har lært om fienden, dvs. flykaprerne og al-Qaida:

We learned about an enemy who is sophisticated, patient, disciplined, and lethal. The enemy rallies broad support in the Arab and Muslim world by demanding redress of political grievances, but its hostility toward us and our values is limitless. Its purpose is to rid the world of religious and political pluralism, the plebiscite, and equal rights for women. It makes no distinction between military and civilian targets. *Collateral damage* is not in its lexicon. (9/11 Commission Report:xvi)

Det interessante med denne beskrivelsen er det fiendebildet kommisjonen tegner av flykaprerne og al-Qaida. De karakteriserer ikke fienden eksplisitt som terrorister, men ut fra min definisjon av terrorisme vil flykaprerne og al-Qaida være terrorister. Dette er ikke noe nytt ut fra amerikanernes standpunkt. Ordene ”sikkerhet” eller ”trussel” er ikke en eksplisitt del av beskrivelsen, men det kommer likevel tydelig fram at fienden er en alvorlig trussel mot amerikanernes sikkerhet og levesett. Flykaprerne har, ifølge kommisjonen, en grenseløs fiendtlig innstilling mot ”oss”. Fiendens mål er å tilintetgjøre sentrale verdier i ”vårt” demokrati, så som religiøs og politisk pluralisme, og dermed også religionsfrihet og ytringsfrihet, folkeavstemninger, altså frie demokratiske valg, og like rettigheter for kvinner. Fienden utgjør altså en eksistensiell trussel mot amerikanerne og deres verdier. Videre beskriver kommisjonen en fiende som ikke skiller mellom militære og sivile mål, altså mellom legitime og illegitime mål. Hvis vi så anvender min definisjon av terrorisme og terrorister på 9/11 Commission Report sin beskrivelse av fienden, vil det se omtrent slik ut: Fienden bruker en taktikk basert på politisk, og muligens ideologisk, motivert bruk av vold og

dødelig makt. Fiendens mål er, ifølge kommisjonen, å fjerne all religiøs og politisk pluralisme, alle folkeavstemninger og kvinners likestilling i verden. De benytter vold og dødelig makt rettet mot personer eller institusjoner kommisjonen anser for å være uskyldige, her: sivile. Det er utført av ikke-statlige aktører. Kommisjonen betegner fiendens metoder som illegitime. Fienden er, ifølge kommisjonen, en trussel mot "våre" verdier og "vår" eksistens. For at fienden skal kunne oppnå sine mål må "vi" endre "våre" holdninger og handlinger slik at de i større grad samsvarer med fiendens mål, noe "vi" ikke er villige til å gjøre. Fienden, her representert ved flykaprerne, deltok direkte i handlinger som var et voldelig angrep som en del av en slik taktikk nevnt over. Dermed er det grunnlag for å si at flykaprerne og al-Qaida driver med terrorisme og er terrorister. Denne begrunnelse og konklusjon er interessant med tanke på å sammenlikne terroristenes, altså al-Qaidas, syn på amerikanerne og den Vestlige verden med Bush sitt syn på terroristene og deres verden.

Til det andre spørsmålet nevnt over, hvordan skulle USA respondere på terrorangrepet? Terrorangrepet var en alvorlig krenkelse av USAs suverenitet og en alvorlig sikkerhetstrussel. I dette ligger det to perspektiver, det ene er å svare på det konkrete terrorangrepet 11. september 2001, og det andre perspektivet handler om hva USA kan gjøre innenriks og utenriks for å forhindre at noe slikt kan skje igjen. Til det andre perspektivet har 9/11 Commission Report en rekke forslag til forbedringer og endringer på veldig mange ulike politiske og organisatoriske nivå nasjonalt og globalt, herunder organisering av og informasjonsdeling mellom ulike etterretningstjenester.

Det første perspektivet nevnt over er å svare på det konkrete terrorangrepet 11. september 2001. Den umiddelbare responsen på angrepet knytter seg naturlig nok til redningsarbeidet rettet mot ofrene og pårørende, samt å begynne gjenoppbyggelsen av den sivile luftfarten, som hadde blitt satt på bakken for å få kontroll over luftrommet, gjenåpne finansmarkedet og andre tiltak for å få samfunnshjulene til å gå igjen. Det er ikke denne responsen som er interessant her, men heller president George Bush sin reaksjon og uttalelse om at vi nå er i krig mot terror og at de som ikke er med oss i den krigen, er mot oss og følgelig med terroristene.

I en tale til det amerikanske folket, "Statement by the President in his Address to the Nation", på kvelden samme dag som terrorangrepet ble utført, åpner president Bush med å si:

Today, our fellow citizens, our way of life, our very freedom came under attack in a series of deliberate and deadly terrorist acts. The victims were in airplanes, or in their offices; secretaries, businessmen and women, military and federal workers; moms and

dads, friends and neighbors. Thousands of lives were suddenly ended by evil, despicable acts of terror. (Bush, 2001)

Bush setter her de uskyldige ofrene, de han fra sin side vil kalle sivile, opp mot de onde terroristene. Å påpeke at terroristene angrep uskyldige på denne måten skaper et enda sterkere bilde av terroristene som iboende onde. Terroristene skyr ingen midler og skiller ifølge Bush ikke mellom militære og sivile. Ordet sikkerhet nevnes ikke i dette sitatet, men det Bush er i ferd med å gjøre er å sikkerhetisere friheten: "our way of life", er under angrep fra terrorister i en rekke dødelige angrep. Dersom "vi" ikke gjør noe, vil "vi" og "våre" liv opphøre å eksistere slik vi kjenner det i dag. Bush synes her å begrunne sikkerhetisering med "vår identitet" (se kap. 2.3). I en så skremmende situasjon som USA plutselig befant seg i 11. september 2001, er noe av den første responsen Bush må gi, rettet mot det amerikanske folket og deres sjokktilstand. Grunnen til at USA ble angrepet, er ifølge Bush at "we're the brightest beacon for freedom and opportunity in the world." (Bush, 2001). Han påpeker den amerikanske nasjonens og det amerikanske folkets storhet. Denne er så sterk at "[t]errorist attacks can shake the foundations of our biggest buildings, but they cannot touch the foundation of America." (Bush, 2001). Videre i den samme talen sier han: "We will make no distinction between the terrorists who committed these acts and those who harbor them." Alt skulle bli gjort for å finne de skyldige etter terrorangrepet. Tiden var inne for USA for å forsvare seg. President Bush henvender seg til alle venner og allierte av USA som støtter opp om fred og sikkerhet i verden

(...) and we stand together to win the war against terrorism. Tonight, I ask for your prayers for all those who grieve, for the children whose worlds have been shattered, for all whose sense of safety and security has been threatened. And I pray they will be comforted by a power greater than any of us, spoken through the ages in Psalm 23: 'Even though I walk through the valley of the death, I fear no evil, for You are with me.' (Bush, 2001)

Bush fremstiller seg selv og USA som den gode siden og forsvarer av frihet og sikkerhet hvor den onde motparten bringer frykt, terror og kaos.

20. september 2001 holdt Bush en ny tale, "Address to a Joint Session of Congress and the American People". I denne talen går Bush enda lenger i retorikken om "oss" mot "dem", de gode mot de onde og er sterkere i kravet om at andre land må ta stilling til hvorvidt de vil være på amerikanernes side eller terroristenes side. Angrep fra de onde terroristene kan ikke gå upåaktet hen og krever handling fra de godes side. "Tonight we are a country awakened to danger and called to defend freedom. Our grief has turned to anger, and anger to resolution.

Whether we bring our enemies to justice, or bring justice to our enemies, justice will be done.” (Bush, 2001a) Med denne og andre liknende uttalelser skaper Bush et bilde av USA som den store forsvarer av rettferdighet og den som tar ansvar når sentrale verdier er truet. Det er ikke kun amerikanske verdier som er truet, hevder Bush: ”This is not, however, just America’s fight. And what is at stake is not just America’s freedom. This is the world’s fight. This is civilization’s fight. This is the fight of all who believe in progress and pluralism, tolerance and freedom.” (Bush, 2001a). Det er i denne talen at Bush sin sikkerhetisering av de amerikanske (og vestlige) verdiene kommer tydeligst fram. I den samme talen refererer han til Nato-traktatens art. fem om at et angrep på ett av alliansens land er å anse som et angrep på hele alliansen, og hvor alliansen således er forpliktet til å forsvare seg og det landet som faktisk ble angrepet. Bush understreker at krigen mot terror ikke er en krig mot islam og henvender seg til alle muslimer:

We respect your faith. (...) Its teachings are good and peaceful, and those who commit evil in the name of Allah blaspheme the name of Allah. The terrorists are traitors to their own faith, trying, in effect, to hijack Islam itself. The enemy of America is not our many Muslim friends; it is not our many Arab friends. Our enemy is a radical network of terrorists, and every government that supports them. (Bush, 2001a)

Bush forsøker å unngå at krigen mot terror får preg av eller kan tolkes som en religionskrig i form av den gode og kristne vestlige verden mot den onde og muslimske verden. Flere av støttespillerne til USA er muslimske land, slik at å gjøre seg til fiende mot disse vil være ødeleggende for amerikanernes utenrikspolitikk. Han sier at USAs fiende ikke er islam, men nettverk av radikale terrorister og deres støttespillere som misbruker islam. Bush henviser til Muhammad Sayyid Tantawi, daværende shaykh på Al-Azhar universitetet i Kairo som er svært høyt respektert i den islamske verden. Tantawi uttaler seg dermed med stor tyngde i spørsmål knyttet til islamsk teologi og lære. Ut fra shaykh Tantawis tolkninger forbyr islam å drepe uskyldige sivile. Han sier også at terrorisme er en sykdom. (Bush, 2001c) Men lykkes Bush i å unngå at krigen mot terror blir oppfattet som en religionskrig mellom kristendommen og islam? Trolig lykkes han med dette sett fra amerikansk, vestlig og ikke-vestlig alliert side. Men Osama bin Laden og al-Qaida ser annerledes på dette (se kap. 3.2). Bush kobler seg tett på kristendommen og den kristne Gud gjennom uttrykk som “God bless America” og “[W]e’ll meet violence with patient justice – assured of the rightness of our cause, and confident of the victories to come. In all that lies before us, may God grant us wisdom, and may He watch over the United States of America.” (Bush, 2001a)

I sin "Presidential Address to the Nation" 7. oktober 2001 offentliggjorde Bush at han hadde iverksatt militæroperasjonen Enduring Freedom hvor flere andre land også bidro på ulike måter:

On my orders, the United States military has begun strikes against al Qaeda terrorist training camps and military installations of the Taliban regime in Afghanistan. These carefully targeted actions are designed to disrupt the use of Afghanistan as a terrorist base of operations, and to attack the military capability of the Taliban regime." (Bush, 2001b)

Enduring Freedom var et resultat av at Talibans ledere ikke hadde oppfylt kravene til Bush om bl.a. å stenge terroristenes treningsleire og utlevere al-Qaidas ledere. Således var Enduring Freedom en respons på terrorangrepet 11. september 2001.

I "President Bush's State of the Union Address" for 29. januar 2002 er et av de store temata "an axis of evil" og hvilke erfaringer USA til nå har gjort seg i Afghanistan om terroristene. Den store trusselen er onde terrorister og de stater som støtter dem, spesielt Iran, Irak og Nord-Korea. Samtidig er Bush' største frykt at terroristene skal få tilgang til masseødeleggelsesvåpen:

States like these, and their terrorist allies, constitute *an axis of evil, arming to threaten the peace of the world*. By seeking weapons of mass destruction, these regimes pose a grave and growing danger. They could provide these arms to terrorists, giving them the means to match their hatred. (Bush, 2002, min uthevning.)

Fienden, terroristene, blir fremstilt som å være overalt og at de anser hele verden som slagmarken for deres krig. Dermed må også USA, argumenterer Bush, forfølge og bekjempe terroristene uansett hvor de er i verden og med alle nødvendige og tilgjengelige midler.

3.2 Hvorfor ble USA angrepet?

Et av de store spørsmålene mange amerikanere stilte seg etter 11. september knytter seg til hvorfor USA ble angrepet. Bush formulerer det samme spørsmålet litt annerledes på vegne av det amerikanske folket: "Why do they hate us?" (Bush, 2001a). Noe av svaret på dette kan vi finne ved å se hva angriperne selv begrunner angrepet med. I forbindelse med undersøkelsene etter terrorangrepet fant FBI noen arabiske dokumenter. Disse viste seg å være angripernes åndelige håndbok, "The Spiritual Manual". Likelydende dokumenter ble funnet på tre forskjellige steder; i kofferten til en av angriperne, i en bil utenfor en flyplass og på krasjstedet for flyet hvor angriperne ble overmannet av passasjerene. Den åndelige håndboken

inneholder en rekke instruksjoner steg-for-steg om hva angriperne skal gjøre i forberedelsene til angrepet og når angrepet er i gang. Den har flere åndelige instruksjoner om hvilke bønner og skriftsteder fra Koranen som skal resiteres til de ulike tider, oppmuntrende argumentasjon for at angrepet er det rette å gjøre og en rekke henvisninger til profeten Mohammed og hans forbilde for troende muslimer. Også den vestlige sivilisasjonen nevnes eksplisitt i dokumentet:

The Most High has said, commenting on these verses, 'That is Satan frightening his friends'. [Koran 3:175] Those who are enchanted by Western civilization are people who have drunk their love and reverence with cold water. They feared their (own) weak, fragile devices. 'Therefore do not fear them; but fear you Me, if you are believers'. [Koran 3:175] Fear is a great act of worship. The followers of God and the believers offer it only to the one and only God in whose hands are all things. (Kippenberg, 2006:14)

Det er altså den vestlige sivilisasjonen og deres venner, inkludert muslimer som lar seg fascinere av Vesten, som er fienden ifølge angripernes åndelige manual. I en kunngjøring 26. desember 2001 hyller bin Laden de 19 studentene som utførte terrorangrepet og kaller det for "det velsignede anslaget mot den globale vantroen, mot vantroens spydspiss, Amerika" (Lawrence, 2007:220). Bin Laden påpeker at den terroren USA opplevde 11. september 2001 bare er litt av det USA har påført andre i flere titalls år. I lys av dette kommenterer bin Laden USAs beskrivelse av terrorangrepet og deres anklager om at bin Laden og al-Qaida er terrorister:

[N]år det gjelder USAs beskrivelse av disse angrepene som terrorhandlinger, så er den beskrivelsen feil. Disse unge mennene som Gud har skapt en vei for, har flyttet kampen til hjertet av USA og ødelagt landets fremste landemerker, dets økonomiske og militære landemerker, ved Guds nåde. Dette har de gjort på grunn av det vi har sagt (...) og i selvforsvar, et forsvar for våre brødre og sønner i Palestina og for å befri våre helligdommer. Og dersom det å hisse dem opp av disse årsakene er terrorisme, dersom det å drepe dem som dreper våre barn er terrorisme, så la historien være vitne på at vi er terrorister. (Lawrence, 2007:168)

Ifølge bin Laden har al-Qaida altså ikke gjort annet enn å forsvare seg mot angrep fra USA. De har brakt den krigen USA fører på utenlandsk jord tilbake til USA selv. På tilsvarende måte som USA er militært tilstede og som vantro vanhelliger de hellige stedene i Saudi-Arabia, angriper al-Qaida de økonomiske og militære landemerkene til USA. Bin Laden sier at dersom å forsvare seg mot angrep og det å drepe de som illegitimt dreper ikke-stridende,

her uskyldige barn, er å være terrorist, ja da er han terrorist. I forlengelsen av dette er det naturlig å vurdere bin Ladens selvforståelse som terrorist opp mot min definisjon av terrorisme (se kap. 2.1). Det er tydelig at bin Laden har en religiøs motivert bruk av vold og dødelig makt, rettet mot personer og institusjoner motparten i konflikten, her Bush og amerikanske myndigheter, anser for å være uskyldige og med metoder motparten betegner som illegitime. Al-Qaida er en ikke-statlig aktør som søker å påvirke beslutningstakere og andre på begge sider av konflikten, altså de vantro i Vesten, samt påvirke vantro muslimer til å kjempe for ”det er ingen annen gud enn Gud”. Og slik endre sine holdninger og handlinger til å i større grad samsvare med al-Qaidas side. Bin Laden styrer og motiverer andre til å utføre terrorhandlinger, og er således en terrorist.

Ut fra min definisjon av terrorisme har altså Bush grunnlag for å kalle bin Laden for terrorist. Men sett fra bin Ladens side, er Bush en terrorist? Det synes å være grunnlag for å hevde at bin Laden vil gjøre nettopp dette:

Jeg vil påstå at hendelsene klart og tydelig har bevist omfanget av terroren USA påfører verden. Bush har innrømmet at det bare kan finnes to slags mennesker: Det ene er Bush og hans tilhengere, og enhver nasjon som ikke retter seg etter Bush-administrasjonen eller korstoget, er garantert å bli regnet som terrorist. Hva slags terror er mer skremmende og åpenbar enn dette? (Lawrence, 2007:177)

Bin Laden henviser her til Bush' uttalelser om at USA i krigen mot terror ikke vil skille mellom terrorister og de land som støtter terrorister eller ikke gjør nok i krigen mot terrorister. De land som ikke er aktive støttespillere på USA sin side er automatisk på terroristenes side og dermed selv terrorister. Denne holdningen er bin Laden en sterk kritiker av. Samtidig sier Bin Laden i realiteten det samme som Bush: ”Jeg sverger ved den allmektige Gud at den som stiller seg bak Bush eller hans plan har forkastet Muhammads lære.” (Lawrence, 2007:188) Det å være terrorist er ifølge bin Laden i utgangspunktet ikke nødvendigvis noe negativt, han hevder det finnes to typer terrorisme:

Det finnes terrorisme som er uklok og det finnes terrorisme som er en god gjerning. (...) [P]olitiets terrorisering av kriminelle er en god gjerning, og terrorismen som utøves av de kriminelle mot de rettroende er gal og uklok. USA og Israel praktiserer uklok terrorisme, mens vi praktiserer god terrorisme fordi den avskrekker dem fra å drepe vår barn i Palestina og andre steder”. (Lawrence, 2007:186-187)

Bin Laden henter altså begrunnelse for sine terrorhandlinger i Israel/Palestina-konflikten, noe de fleste islamittiske terrororganisasjoner gjør:

Amerika og Vestens statsoverhoder sier ofte at Hamas, al-Jihad og andre kamporganisasjoner i Palestina er terroristorganisasjoner. Men hvis selvforsvar er terrorisme, hva er da tillatt? Vårt forsvar og vår kamp er ikke annerledes enn kampen til våre brødre i Palestina, som Hamas. Vi kjemper for 'det er ingen annen gud enn Gud'. Guds ord er det høyeste og de vantros er det laveste, så la oss fjerne uretten mot stakkarene i Palestina og andre steder." (Lawrence, 2007:229)

Denne kampen, hevder Bin Laden, er noe mer og større enn "bare" al-Qaida mot Bush og de globale korsfarerne. "Det står snarere mellom muslimer – islams folk – og de globale korsfarerne." (Lawrence, 2007:169) Samtidig presiserer Bin Laden at han ikke er imot det amerikanske folket, men mot deres regjering. Han legger stor vekt på at det al-Qaida gjør kun er et forsvar mot amerikanernes angrep. Al-Qaidas egentlige oppgave er å spre Guds budskap:

[V]i følger Profetens kall. Det kallet er å spre Guds budskap, ikke å drepe folk. Vi er selv offer for mord og massakrer. Vi bare forsvarer oss mot USA. Dette er en defensiv jihad for å beskytte vårt land og vårt folk. Det er derfor jeg har sagt at hvis vi ikke er trygge, er heller ikke amerikanerne det. (Lawrence, 2007:213)

Et av de avgjørende og definerende spørsmålene for å påpeke terrorisme, er forholdet til sivile. Da handler det om hvorvidt man anser sivile eller ikke-stridende som legitime mål. Tett knyttet til dette er så spørsmålet om *hvem* som er sivile eller ikke-stridende og således illegitime mål. I utgangspunktet kan det synes å være en relativt lett og innlysende oppgave å på et teoretisk nivå klargjøre hvem som er sivile og dermed illegitime mål i en væpnet konflikt, dog med unntak av enkelte gråsonetilfeller. Denne antagelsen kan bygge på at man forutsetter en felles forståelse og ratifisering av Genevekonvensjonene og ellers hva krigens folkerett sier om sivile. USA har ratifisert Genevekonvensjonene, med unntak av Tilleggsprotokoll I art. 44 (se kap. 2.2.1), og USA og Bush må dermed følge forståelsen av sivile utfra de ratifiserte Genevekonvensjonene. For bin Laden derimot, er situasjonen annerledes. Verken han eller al-Qaida har ratifisert Genevekonvensjonene eller anerkjenner dets innhold. Bin Laden vil likevel skåne sivile, og anser sivile som illegitime mål. Det faktum at det i en væpnet konflikt finnes en gruppe mennesker med noen felles kjennetegn som gjør at disse menneskene skal beskyttes, er det full enighet om. Men Bush og bin Laden har ulik forståelse av *hvem* som faller inn under kategorien sivile. Bin Laden uttaler:

Den allmektige Gud har gjort det klart at dersom man blir så full av hat og fiendtlighet at man går så langt som til urettmessig å drepe et annet menneske, så er det avskyelig, men det mest avskyelige er å drepe uskyldige barn. Den allmektige har sagt: 'Derfor har vi pålagt Israels barn: Den som dreper et menneske, uten at det gjelder blodhevn

eller straff for forbrytelse, skal anses som han hadde drept hele menneskeheten. Den som redder et menneske, skal anses som hadde han reddet hele menneskeheten...'.⁶ I virkeligheten er det altså som om disse, Israel med Amerika i ryggen, har drept alle barn i verden. (Lawrence, 2007:223)

Bin Laden presiserer at barn over tretten år som bærer våpen mot muslimer er tillat å drepe. Videre er det et spørsmål om hvorvidt det å drepe uskyldige sivile er i samsvar med islamske prinsipper, hvor bin Laden svarer:

Ifølge mine opplysninger, er det slik at dersom fienden okkuperer et islamsk land og bruker befolkningen som menneskelige skjold, har man rett til å angripe fienden. Likeledes, dersom tyver bryter seg inn i et hus og tar et barn som gissel for å beskytte seg selv, har faren rett til å angripe disse tyvene, selv om barnet blir skadet. USA og dets allierte dreper oss i Palestina, Tsjetsjenia, Kashmir, Palestina og Irak. Det er derfor muslimer har rett til å utføre hevnangrep på USA.” (Lawrence, 2007:212)

Ifølge bin Laden var hovedmålet for terrorangrepet symbolet på USA og deres økonomiske og militære makt. Uskyldige kvinner og barn var ikke målet for terrorangrepet, selv om de ble rammet.

Det synes som at Bin Ladens begrunnelse for terrorangrepet kort oppsummeres i denne sikkerhetiserende uttalelsen: ”Det som foregår i Palestina, det overlagte drapet på uskyldige barn, er så stygt, urettferdig og fiendtlig at det truer hele menneskeheten.” (Lawrence, 2007:222)

3.3 Kritiske bemerkninger og etiske problemstillinger

Denne delen av kapitlet vil ta for seg noen kritiske bemerkninger og påpeke noen etiske problemstillinger knyttet til disse, men uten å gi noen svar.

I *The 9/11 Commission Report* blir angriperne framstilt som gjennomført onde terrorister inspirert utelukkende av et hat mot menneskeheten, spesielt mot amerikanere og amerikanske verdier og levesett, og ser helt bort fra at angriperne kan være motiverte og inspirerte ut fra en forpliktelse til deres egen sak og religiøse overbevisning. Rapporten skal i utgangspunktet være en grundig redegjørelse for hendelsene 11. september 2001 og deres bakgrunn. Da er det interessant å se at rapporten ikke nevner angripernes egne religiøse forberedelser slik de er beskrevet i dokumentene som utgjør ”The Spiritual Manual”. Det

⁶ Fotnote 273 i Lawrence, 2007:223 forklarer: ”Koranen, 5:32. Dette er Koranens historie om Kain og Abel, og viser til Kains ugjerning. Verset slutter slik: ’... Våre sendebud kom til dem med klar beskjed, men etter dette har mange av dem vist lettsindighet.’”

synes som at kommisjonsrapporten bevisst benekter at angriperne kan ha en religiøs begrunnelse for sine handlinger, og dermed ikke er drevet av ondskap for ondskapens skyld (Kippenberg, 2006:7). ”The Spiritual Manual” derimot, framstiller angriperne som personer med bakgrunn i egen religiøse overbevisning kjemper for en bestemt sak med de midler de anser som riktige og hensiktsmessige. Men hvis man på dette grunnlag sier at angriperne utfører onde kriminelle handlinger utelukkende for ondskapens skyld, blir det etter min mening feil. Den angrepne part har da ikke satt seg inn i den fulle bakgrunnen og begrunnelsen for angrepet. Dette blir spesielt tydelig i *The 9/11 Commission Report* som i forsøket på å forklare terrorangrepet, synes å ignorere et så sentralt element som angripernes egne dokumenter. Er det slik at en mulig forklaring til dette kan være at et slikt dokument vil kunne endre oppfatningen om at terroristene ikke er onde for ondskapens skyld? I så fall vil dette endre tanken om en krig mot terror. Uansett hvor spennende et slikt spørsmål kan være, er vi nødt til å la det ligge i denne omgang.

9/11 Commission Report kommer med en rekke forslag og anbefalinger knyttet til hva USA bør gjøre for å hindre eller forsøke å hindre et nytt 11. september. Felles for mange av forslagene og anbefalingene er at de, og dette innrømmer kommisjonen selv, ”call for the government to increase its presence in our lives – for example, by creating standards for the issuance of forms of identification, by better securing our borders, by sharing information gathered by many different agencies.” (9/11 Commission Report:393-394). Disse eksemplene kan synes å være bagatellmessige i forhold til myndighetenes inngripen i befolkningens hverdag. Såpass må vi vel forvente, spesielt med tanke på at det gjøres for å beskytte befolkningen mot terrorangrep? Faren er imidlertid at myndighetene ser en terrorist eller potensiell terrorist på ethvert gatehjørne og i sin overivrighet ikke klarer å skille mellom reelle og ikke-reelle terrortrusler. Terroristene benyttet seg av det åpne samfunnet for å utføre sine terrorhandlinger. Kommisjonen påpeker behovet for å balansere kontroll og åpenhet med hensyn til personvernet.

9/11 Commission Report bruker US State Department sin definisjon av terrorisme fra 1983.⁷ Denne definisjonen tar ikke stilling til legitimiteten til væpnet motstand i en situasjon hvor fremmede lands militære styrker okkuperer et område, og hvor hensikten er å frigjøre området fra den okkuperende makten. En fotnote forklarer hvordan termen ”noncombatant” i definisjonen skal forstås:

⁷ The term ’terrorism’ means premeditated, politically motivated violence perpetrated against non-combatant targets by subnational groups or clandestine agents, usually intended to influence an audience. Se også kap. 2.1.

For purposes of this definition, the term 'noncombatant' is interpreted to include, in addition to civilians, military personnel who at the time of the incident are unarmed or not on duty... We also consider as acts of terrorism attacks on military installations or on armed military. (Kippenberg, 2006:90, fotnote 23)

Dette tillegget i forståelsen av begrepet ikke-stridende til å inkludere militært personell og militære installasjoner i noen gitte tilfeller, er ikke i tråd med min forståelse og definisjon av terrorisme og etter det jeg kan se, er den heller ikke i tråd med Genevekonvensjonenes forståelse.

USA har gjort et interessant grep knyttet til frihetskjemper og væpnet motstand mot okkupasjon som muligens kan være med på å forklare deres reaksjoner etter terrorangrepet 11. september 2001. De deler kategorien frihetskjemper i to og skiller mellom ekte frihetskjemper og inhumane frihetskjemper. Ekte frihetskjemper er de som mottar støtte og hjelp fra USA i sine hjemland der USA og frihetskjemperne deler samme mål. USA har dermed skaffet seg allierte de kan dra nytte av senere. Inhumane frihetskjemper kalles ikke frihetskjemper, men terrorister og er medlemmer av terrororganisasjoner. Denne andre gruppen vil være oppført på USAs liste over terrororganisasjoner og forfulgt internasjonalt (Kippenberg, 2006:8). Resultatet av dette blir et skille mellom "vi" og "de andre", der "vi" er de gode og forkjemper for det USA anser som det siviliserte samfunn, og "de andre" er selve manifestasjonen av det onde med mål om å nedkjempe og tilintetgjøre de gode. Den amerikanske filosofen Tomis Kapitan påpeker at å stemple noen som "terrorist" gjør at man fjerner enhver vilje til å forsøke å forstå terroristenes side. Det blir umulig å inngå forhandlinger, for man kan ikke forhandle med terrorister som kun bruker frykt og vold som midler.

Gjennom sikkerhetisering løfter Bush krigen mot terror opp på et høyere nivå enn det alminnelig politikk kan håndtere. Dette åpner for ekstraordinære metoder som vanligvis på det alminnelige politiske nivået, ville vært forbudt. Tortur ble amerikanske myndigheters hemmelige våpen i krigen mot terror (McCoy, 2006:108). Det inkluderer de sterkt kritiserte fengslene i Abu Ghraib og på Guantanamo Bay hvor amerikanerne på svært varierende rettslig grunnlag har internert terrormistenkte, og hvor bruk av tortur og/eller torturliknende metoder har blitt avslørt. En av de mest kritiserte avhørsmetodene er den såkalte *water boarding*.⁸ Denne metoden var opprinnelig forbudt, men i 2002 tillot Bush likevel CIA å

⁸ Water boarding foregår ved at den som skal avhøres legges på ryggen på en planke e.l. uten å kunne bevege seg. Deretter helles store mengder vann over ansiktet og vannet tvinges ned i nese og munn, og dermed

bruke denne i avhør. Metoden regnes som tortur. Et meget interessant perspektiv i denne sammenhengen på bruk av tortur som avhørsmetode finner vi i amerikanernes egen *U.S. Army Intelligence and Interrogation Handbook*. Der kommer det fram at tortur faktisk fungerer veldig dårlig som avhørsmetode.⁹ En av konsekvensene av Bush' sikkerhetisering er det nevnte opphøret av forbud mot tortur i avhørsmetoder. Dette er en viktig etisk problemstilling.

Bin Laden kommenterer at USA påstår de er ledende når det gjelder menneskerettigheter: "Likevel forsvant alle disse verdiene idet mujahidin angrep dere, da tok dere i bruk metodene til nettopp de regjeringene dere pleide å forbanne." (Lawrence, 2007:255) Bin Laden har utvilsomt et poeng her og kritiserer USA videre:

Hvor mye undertrykkelse, tyranni og urett har dere begått, dere som roper om frihet? La oss ikke glemme et av de viktigste kjennetegnene deres: dobbeltheten når det gjelder oppførsel og verdier, samt hykleriet når det gjelder oppførsel og prinsipper. All oppførsel, alle prinsipper og alle verdier har to målestokker: en for dere og en for alle andre." (Lawrence, 2007:253)

Bin Laden tar tak i en av farene ved tanken om de gode "oss" mot de onde "dem". Det er utviklingen av en etisk dobbel standard hvor samme type handling blir vurdert som etisk forsvarlig når den blir utført av "oss", men etisk forkastelig når den utføres av "dem". Dette er en etisk problemstilling som er relevant i denne oppgaven.

Drap på uskyldige sivile er et av de store og definerende spørsmål når det gjelder å påpeke terrorisme:

Det er merkelig at amerikanere og andre utdannende mennesker snakker om drap på uskyldige sivile. Jeg mener, hvem har sagt at våre barn og sivile ikke er uskyldige, og at det er tillatt å utgyte deres blod? (...) Hvem har sagt at vårt blod ikke er blod, men at deres er det? Hva med folk som er blitt drept i våre land og gjennom flere tiår?" (Lawrence, 2007:182)

Mens Bush har en annen forståelse av hvem sivile er. Det er interessant å se at Bush og bin Laden gjensidig anklager hverandre for å drepe den samme gruppen av sivile nemlig kvinner og barn: "The terrorists' directive commands them to kill Christians and Jews, to kill all Americans, and make no distinction among military and civilians, including women and children." (Bush, 2001a) Dermed er forståelsen av terrorisme og hvem som er terrorister

blokkerer luftveiene. Metoden simulerer drukning og fremkaller nær-døden-opplevelser. Metoden er regnet som ekstremt brutal.

⁹ "Experience indicates that the use of prohibited techniques is not necessary to gain the cooperation of interrogation sources. Use of torture and other illegal methods is a poor technique that yields unreliable results, may damage subsequent collection efforts, and can induce the source to say what he thinks the interrogator wants to hear." *U.S. Army Intelligence and Interrogation Handbook*, s. 9.

annerledes, rettere sagt: Forståelsen er felles i den forstand at Bush og bin Laden anklager hverandre for å være terrorister. Dette henger videre sammen med deres verdensbilder. Både Bush og bin Laden bygger opp et bilde av "de" mot "oss". Begge sider anklager hverandre for å være onde og hevder sin egen side er den gode. Det synes å være grunnlag for å hevde at Bush og bin Laden på ulike måter "speiler" hverandre i krigen mot terror. Dette kan antagelig ha sammenheng med det som kalles "motpartens lov" hvor man i holdninger og handlinger blir styrt av motpartens premisser enten man vil eller ikke.

KAPITTEL 4

Etiske modeller

I dette kapitlet vil vi se nærmere på noen etiske modeller som kan være aktuelle for en normativ vurdering av hvordan man på en etisk velbegrunnet måte bør forholde seg til terrorister.

4.1 Utilitarisme

Utilitarismen tar utgangspunkt i konsekvensene av en handling og forutsetter at handlingene i seg selv verken kan være etisk gode eller onde, kun vurdert i kraft av deres konsekvenser. I valget mellom to eller flere handlinger bør man velge den som gir størst mulige gode eller minst mulig onde. ”Utilitarismen er en *universalistisk nytteetikk*, fordi den søker å fremme fellesinteressene til alle berørte parter og ikke bare en part fremfor andre.” (Thommessen og Wetlesen, 1996:160). Utilitarismen er altruistisk og universalistisk. Grunnleggende for utilitarismen er at den søker mest mulig nytte for flest mulig mennesker. Spørsmålene blir da hva slags type nytte og hva vil ”flest mulig” ønske? To sentrale personer innen utilitarismen er Jeremy Bentham og John Stuart Mill. De argumenterer for henholdsvis lykkemaksimering og lystmaksimering. Bentham ”antar at handlinger kan vurderes som riktige eller gale i lys av deres konsekvenser for å realisere det høyeste gode som er lykken (*happiness*). Handlinger vurderes ut fra sin nytte for å realisere dette høyeste gode.” (Thommessen og Wetlesen, 1996:170). Her dreier det seg ikke om mest mulig lykke for den enkelte aktør, men størst mulig lykke for alle berørte parter. Dersom man har to handlingsalternativer, er man altså moralsk forpliktet til å velge det alternativet hvor konsekvensene genererer størst mulig lykke for flest mulig. Bentham ”forstår lykken som en følelse av lyst og fravær av smerte. Han antar at mennesket produserer lykke gjennom sine handlinger.” (Thommessen og Wetlesen, 1996:171). Bentham antar at lykken kan måles i en lystkalkyle. Poenget er at man ved å beregne mengden lyst og mengden smerte konsekvensene av en handling kan føre til for de berørte parter, kan man vurdere hvilket handlingsalternativ man skal velge. Alt dette forutsetter imidlertid at lykke som en kvalitativ størrelse er noe man kan måle kvantitativt, og at det ikke er kvalitative forskjeller mellom ulike typer lykke og ulike typer smerte. Dette

kritiserte Mill, og hevdet ”at det er urimelig å se bort fra kvalitative forskjeller mellom forskjellige arter av lyst eller smerte.” (Thommessen og Wetlesen, 1996:174). I tillegg til å vurdere størrelsen av lyst eller smerte, må man også vurdere hva slags lyst eller smerte det er. Dette fører igjen til det problematiske i å vurdere høyverdig og lavverdig lyst, samt mengden av disse, og hvordan man deretter skal vurdere handlingens konsekvenser dersom mengden høyverdig lyst er mindre enn for eksempel mengden lavverdig smerte.

En måte å unngå mer eller mindre vilkårlige vurderinger av kvalitativ og kvantitativ lykke er å ta utgangspunkt i regelutilitarisme. ”Denne kjennetegnes av at man søker å etablere mer overordnede normer for handling. De overordnede normene er styrende for en bestemt gruppe handlinger. Normene velges ut fra hva som samlet sett fører til best konsekvenser,” (Lunde og Matlary, 2009:41). På den måten unngår man å måtte vurdere den enkelte handlingen, men kan ta utgangspunkt i et sett overordnede normer for denne type handlinger. Likevel er man ikke fullstendig fritatt fra å selv vurdere en enkelte handlingens konsekvenser. Det kan tenkes situasjoner hvor de overordnede normene må settes til side fordi de negative konsekvensene blir for store.

Utilitarismen baserer seg på en handlingens konsekvenser, men i vurderingen av handlingens konsekvenser støter man raskt på en vesentlig utfordring: Virkning eller konsekvensene av en etisk godt utført handling er ikke nødvendigvis av lovmessig art på samme måte som naturvitenskaplige forsøk hvor sammenhengen mellom årsak og virkning kan verifiseres og falsifiseres. Det er heller ikke gitt at handlingen får den tiltenkte konsekvensen man antok at handlingen ville få. Å vurdere fremtidige mulige konsekvenser av en handling man ennå ikke har utført, bærer i seg et preg av å forutsi hvordan fremtiden knyttet til handling kan eller vil bli. Å forutsi fremtiden er forbundet med større eller mindre grad av usikkerhet. Dermed blir det også et spørsmål om hvor stor grad av sikkerhet man skal forutsette når man skal vurdere hvorvidt en handling vil være etisk god eller dårlig i lys av sine konsekvenser. En måte å forsøke å nærme seg dette spørsmålet er å dele en handlingens konsekvenser inn i to typer: Intenderte og ikke-intenderte konsekvenser. De intenderte konsekvensene er de konsekvensene man ønsker at handlingen skal få, eller den hensikten man ønsker å oppnå. De ikke-intenderte konsekvensene er dermed det motsatte av de intenderte konsekvensene, altså de konsekvensene man ikke ønsker å oppnå. De ikke-intenderte konsekvensene kan igjen deles i to typer: De konsekvensene man med rimelig grad av sikkerhet kan forutse vil følge av handlingen, og de man med rimelig grad av sikkerhet ikke kan forutse. Dersom de ikke-intenderte konsekvensene er av en slik art eller størrelse at de vil overskygge de intenderte konsekvensene, bør man avstå fra å utføre handlingen eller

finne en annen måte å handle på. Tilsvarende, dersom det ligger en stor usikkerhet knyttet til de ikke-intenderte handlingene man med rimelig grad av sikkerhet ikke kan forutse, kan kategorien ikke-intenderte konsekvenser bli av en slik art eller størrelse at man bør avstå fra handlingen. Et spørsmål i denne sammenhengen er hvorvidt man skal, eller bør, legge de ikke-intenderte konsekvensene man ikke kan forutse til grunn for den etiske vurderingen av handlingen. Dette er jo, som navnet tilsier, noe man ikke kan forutse. Likevel, man kan tenke seg situasjoner som er så usikre og uoversiktlige at man bør avstå fra å utføre handlingen fordi man ikke har god nok oversikt og kunnskap om både de intenderte og de ikke-intenderte konsekvensene av handlingen, herunder de ikke-intenderte konsekvensene man ikke med rimelighet kan forutse.

Rettferdig krig-tradisjonens doktrine om dobbelt effekt er utilitarisme. Her handler det om på den ene siden å maksimere fellesnyten av en krigshandling, altså angripe et legitimt mål, og på den andre siden å minimere det etiske onde og de ikke-intenderte konsekvensene av krigshandlingen, ved å differensiere mellom legitime og illegitime mål, det vil si mellom militære og sivile. I denne sammenhengen er de ikke-intenderte konsekvensene at sivile blir drept eller såret. Dersom sannsynligheten for at det vil skje, er man etisk forpliktet til å avstå fra å utføre handlingen.

4.2 Pliktetikk

Pliktetikken tar utgangspunkt i hvorvidt en handling stemmer overens eller strider mot plikter man er bundet av. Pliktetikken er knyttet til selve handlingen og de plikter, normer eller regler som regulerer denne. I det følgende vil jeg gå litt nærmere inn på tre typer pliktetikk: Heteronom, autonom og relasjonell pliktetikk.

4.2.1 Heteronom pliktetikk

Heteronom pliktetikk henter autoritet og begrunnelse for de etiske pliktene utenfor individet selv. ”Individet forholder seg til på forhånd fastsatte plikter, og søker å opptre i samsvar med disse pliktene.” (Lunde og Matlary, 2009:37) Religion har tradisjonelt vært en heteronom begrunnelse for etiske normer og plikter. En heteronom pliktetikk har høy grad av autoritet, særlig dersom religion er en del av begrunnelsen. Her vil normen ha sterk moralsk gyldighet fordi den er begrunnet i den allmektige Guds vilje og forankret gjennom tro på den guddommelige åpenbaring. Dette forutsetter imidlertid at individet aksepterer den ytre

autoriteten som autoritet og normgiver. De som er ”utenfor” vil ikke kunne ha samme etiske begrunnelse for handlingen som de som er ”innenfor”.

4.2.2 Autonom pliktetik

Autonom pliktetik er forankret i individet selv. Individet henter autoritet og begrunnelse for de etiske pliktene fra en norm som individet gir seg selv. Dette innebærer høy grad av selvbestemmelse. I situasjoner hvor flere individer i fellesskap er involvert, innebærer den autonome pliktetikken at

beslutningen treffes ut fra en norm som alle berørte parter kan være rimelig og fornuftig enige om på e[t] upartisk grunnlag. Hver og en må kunne godta normen ut fra et frivillig informert samtykke. På den måten blir selvbestemmelsen en form for medbestemmelse i en kollektiv avgjørelse. (Thommessen og Wetlesen, 1996:160)

En representant for den autonome pliktetiken er filosofen Immanuel Kant. Han anser en handling for etisk god dersom den er utført i henhold til de handlingsnormer Kant kaller for maksimer og er i samsvar med det kategoriske imperativ. Kant formulerer ulike varianter av det kategoriske imperativ. Den ene er i forhold til den allmenne lov: ”Handle etter den maksime gjennom hvilken du samtidig kan ville at den skal bli en allmenn lov.” Den andre har mennesket som formål: ”Handle slik at du alltid bruker menneskeheten både i din egen person og i enhver annens person samtidig som et formål, og aldri bare som et middel.” Den tredje formuleringen peker mot formålenes rike: ”Handle som om du gjennom dine maksimer til enhver tid var et lovgivende medlem av det allmenne riket av formål.” (Thommessen og Wetlesen, 1996:197-198). Det kategoriske imperativ kan på mange måter forstås som en tolkning eller presisering av den gyldne regel om å gjøre mot andre som du vil at andre skal gjøre mot deg.

4.2.3 Relasjonell pliktetik

Relasjonell pliktetik tar opp i seg kritikken mot den autonome pliktetiken og kan sies å være et mellomstandpunkt eller en syntese mellom heteronom og autonom pliktetik.

”Argumentet vil her være at mennesket på den ene siden er en etisk aktør med frihet til å velge og på den andre siden ikke kan sees isolert fra den sosiale og samfunnsmessige sammenhengen det er en del av.” (Lunde og Matlary, 2009:39) Individet er en del av sosiale fellesskap og samhandler med andre mennesker i slike fellesskap. Disse relasjonene er både rasjonelle og emosjonelle, dermed kan ikke individets samhandling kun være basert på enten

det fornuftsmessige eller det følelsesmessige, men begge aspektene må holdes sammen i fastsettelsen av etiske plikter. Et uttrykk for dette finner vi hos den danske teologen og filosofen Knud E. Løgstrup og hans utforming av nærhetsetikken. ”Her knyttes den grunnleggende etiske plikten, eller *etiske fordring*, som han kaller den, til menneskets møte med andre mennesker.” (Lunde og Matlary, 2009:39). Løgstrup bruker et lite barn som eksempel for å illustrere hva han mener: Når noen legger et lite barn i armene våre, innebærer dette en etisk fordring til å ta vare på dette barnet, vise det omsorg og handle etisk. Det lille barnet er totalt og fundamentalt avhengig av vår omsorg og etiske handlekraft. Denne etiske fordringen er ikke et krav pålagt av andre utenfra, men kommer av at vi som mennesker føler fordringen og må handle etisk deretter. Løgstrup vektlegger de nære relasjonene og baserer den etiske fordringen på disse. Samtidig kan man knytte denne relasjonstenkningen i det nære fellesskapet videre til relasjonene i det større samfunnsmessige fellesskapet. Her beveger vi oss over i kontraktsetiske teorier og teorier om rettferdighet.

4.3 Rettighetsetikk

Nært beslektet med pliktetikken er rettighetsetikken. Denne tar utgangspunkt i at mennesket har visse rettigheter og disse at rettighetene beskytter mennesket mot statens eller andres forsøk på å tilrane seg mer makt enn de har på bekostning av individet eller gruppen. Den amerikanske juristen W. N. Hohfeld forsøker å analysere rettigheter ved å presentere en typologi basert på at man kan mene forskjellige ting når man bruker ordet ”rettighet”. Hohfeld kategoriserer de ulike typer rettigheter i fire grupper: Kravrettigheter, frihetsrettigheter, kompetansere rettigheter og uavhengighetsrettigheter. Kravrettighetene går ut på at hvis én part har en kravrettighet om at en annen skal utføre eller avstå fra å utføre en handling, vil den andre parten ha en motsvarende plikt til å utføre eller ikke utføre handlingen. Dersom den ene parten gjør sin kravrettighet gjeldene, er altså den andre parten bundet av dette. Frihetsrettighetene betyr at en person er fritatt fra en plikt til å utføre eller avstå fra å utføre en bestemt handling. Den andre har da et motsvarende ikke-krav på at personen skal utføre eller ikke utføre den bestemte handlingen. Kompetansere rettighetene går ut på at en person har legitim makt til å binde andre gjennom å ta gyldige avgjørelser. De andre er da motsvarende avhengige av kompetansen til personen med legitim makt for å få tatt en gjeldende beslutning. Uavhengighetsrettighetene innebærer at en person er uavhengig av andre for å ta en gyldig avgjørelse. De andre er da motsvarende inkompetente til å ta beslutninger innen personens avgjørelsesområde som er dekket av uavhengighetsrettighetene.

FNs menneskerettighetserklæring av 1948 er et eksempel på rettighetsetikk. Menneskerettighetene er basert på at alle mennesker har en iboende verdi og verdighet og har i kraft av å være menneske en rekke rettigheter. Menneskerettighetserklæringen inneholder ulike typer rettigheter: 1. De sivile menneskerettigheter som bl.a. innebærer rett til liv, frihet og personlig sikkerhet (art. 3), rett til frihet fra tortur eller grusom, umenneskelig eller nedverdiggende behandling (art. 5), rett til å bli regnet som et rettssubjekt (art. 6), likhet for loven (art. 7), rett til frihet fra vilkårlig arrest, fengsling eller landsforvisning (art. 9), tanke, samvittighets- og religionsfrihet (art. 18) og menings- og yringsfrihet (art. 19). (Thommessen og Wetlesen, 1996:210). 2. De politiske menneskerettigheter som innebærer rettigheter for individet til å delta på ulike måter i det politiske livet og politiske valg. 3. De økonomiske og sosiale menneskerettigheter, og 4. De kulturelle menneskerettigheter.

4.4 Dydsetikk

Dydsetikken tar utgangspunkt i aktøren for en handling og antar at handlingen er god i seg selv forutsatt at den blir valgt på bakgrunn av dyd. Hva slags menneske ønsker aktøren å være? En etisk god handling vil i dydsetikken bedømmes ut fra ”de karakteregenskaper eller karaktertrekk som gjør at en person fremstår som en etisk aktør i ulike situasjoner og kan treffe de rette valgene i møte med etiske problemer.” (Lunde og Matlary, 2009:33). En etisk god handling er ikke bare god ut fra konsekvensene av handlingen, men også god i seg selv. Motivet for handlingen må være godt for at handlingen skal være god. Sentralt i dydsetikken er at dydene er en vesentlig del av hva det vil si å leve det gode liv som igjen er en del av det gode samfunn. Dermed bør man velge de handlinger som kan være en del av det gode liv og samfunn. Det er ulike typer dydsetikk som vektlegger forskjellige dyder. Platons dyder er de fire kardinaldydene visdom, mot, måtehold og rettferdighet. Aristoteles har sine intellektuelle og moralske dyder, og de kristne teologiske dydene er tro, håp og kjærlighet.

I sin dydsetikk godtar Aristoteles ”forutsetningen om at lykken er det høyeste gode og mest endelige formål for menneskelig virksomhet” hvor ”lykken må forstås som en virksomhet hvor mennesket lykkes i å realisere sin natur på sitt beste.” (Thommessen og Wetlesen, 1996:186). Aristoteles skiller mellom to hovedtyper av dyder: De moralske og de intellektuelle. De intellektuelle dydene har utgangspunktet i fornuften, og Aristoteles skiller mellom visdom og klokskap. Mens visdommen er teoretisk, det vil si betraktende eller kontemplerende og ”søker viten eller kunnskap i streng forstand, begrunnet ut fra premisser som er intuitivt sanne og nødvendige, om Gud, naturen og mennesket”, er klokskapen

praktisk ”og rettet mot konkrete beslutninger eller vurderinger” og ”begrunner ikke sine standpunkter ut fra evige og nødvendige sannheter, men ut fra meninger som i og for seg kunne vært annerledes, men som er anerkjente.” (Thommessen og Wetlesen, 1996:186). De moralske dydene har utgangspunkt i begjær, følelser og menneskets streben, og har med holdninger å gjøre. Holdningene er igjen knyttet til følelser, beslutninger og handlinger. Det er i denne sammenhengen Aristoteles og hans middelvei eller mellomting kommer til sin rett. Det gjelder å finne en balanse mellom dydene og i den enkelte dyd, en middelvei. For mye av dyden mot blir overmot og for lite mot blir feighet. Dermed vil både overdrivelse og underdrivelse av en dyd føre til at handlingen blir dårlig. Aristoteles anser dyd ”som en evne til å finne middelveien mellom ytterpunktene” og forstår dyden klokskap til å ”innebære evnen til å finne fram til de forskjellige relevante forhold i en sak, (...) og til å avveie dem på en rimelig måte.” (Thommessen og Wetlesen, 1996:187). Mot kobler han til krigføring og er middelveien mellom overmot og feighet. Måtehold, sier han, er middelveien mellom ufølsomhet og tøylesløshet. Aristoteles analyserer også en rekke andre dyder, så som rundhåndethet, gavmildhet, storsinnethet, oppriktighet, beskjedenhet, godlynthet, vennskap og rettferdighet. Mange av dydene handler samtidig om ære.

Krigens etikk har tradisjonelt vært dydsetikk. Dette kommer særlig til uttrykk gjennom at dydsetikken er aktør-sentrert og ”fokuserer på oppdragelsen og formingen av mennesket, som et vesen som av og til vil komme opp i ekstreme, menneskefiendtlige situasjoner, og som nettopp da – mer enn noen gang ellers – trenger å ha en opplæring i hva som er rett og galt, godt og ondt.” (Syse, 1998:137). Deler av rettferdig krig-tradisjonen er dydsetisk orientert, særlig *ius in bello*.

4.5 Rettferdig krig, krigens folkerett og det etiske fundamentet

I kapittel 2.2.1 ”Krigens folkerett og rettferdig krig” så vi kort på innholdet i krigens folkerett og rettferdig krig-tradisjonen, slik at det er ikke tema her. I dette delkapitlet vil vi istedenfor forsøke å finne det etiske fundamentet, eller i hvert fall innspill til et etisk fundament, for de to tradisjonene.

I kapittel 4.1 ”Utilitarisme” påpekte jeg at rettferdig krig-tradisjonens doktrine om dobbelt effekt (se også kap. 2.2.1) er utilitarisme. Det trekker jeg inn i dette delkapitlets andre del om det etiske fundamentet for krigens folkerett hvor jeg tar for meg en artikkel skrevet av Bård Mæland. Det vil i utgangspunktet være naturlig å trekke inn utilitarismen også i den første delen om rettferdig krig, men det vil jeg i liten grad gjøre. Hovedfokuset her vil være på et aspekt ved middelalderens moralfilosofi som kan kalles den glemte delen av rettferdig krig-

tradisjonens etiske begrunnelse: Dydsetikken. Henrik Syse tar denne tematikken opp i en artikkel skrevet i 1998. Siden den tid synes dydsetikken å ha fått ny oppmerksomhet innen rettferdig krig-tradisjonen.

4.5.1 Rettferdig krig

Med tanke på rettferdig krig-tradisjonens kriterier slik de kommer til uttrykk gjennom *ius ad bellum* og *ius in bello*, er det naturlig å plassere rettferdig krig-tradisjonen innen utilitarismen eller pliktetikken eller innen en kombinasjon av begge. Det er i seg selv ikke feil, snarere tvert i mot. Konsekvensene av handlinger med basis i de ulike kriteriene er viktige for den etiske vurderingen av krigshandlinger i lys av rettferdig krig-tradisjonen. Disse innfallsvinklene er legitime og bærer i seg mye av intensjonen i rettferdig krig-tradisjonens historie og utvikling. Sentralt i denne utviklingen er middelalderens moralfilosofi, samt Thomas Aquinas og Augustin. Men, spør Henrik Syse i artikkelen ”Dyd og krig”: ”Har vi forstått middelaldertenkerne godt nok? Forstår vi dem slik de forstod seg selv?” (Syse, 1998:133). Poenget hans er at selv om plikt- og konsekvenstenkningen er vel og bra, blir den utilstrekkelig for å forstå den moralske verden til middelalderens moralfilosof, og således utilstrekkelig for å gripe fatt i en viktig side ved rettferdig krig-tradisjonen som allerede nevnt er dydsetikken. Jeg påpekte i kapittel 4.4 om dydsetikk at særlig *ius in bello*-kriteriene er dydsetisk orientert.

Det gjør noe med et menneske å delta i krigshandlinger. Det at dydsetikken er aktør-sentrert betyr i denne sammenhengen at dydsetikken fokuserer på laster krigen kan påføre et menneske og motsatt de dyder som kan hjelpe mennesket slik at krigen ikke ødelegger menneskets sjel. Syse henviser til Augustins beskrivelser av krigens virkelige onder, og det er overraskende nok ikke lidelse og død, men: ”the desire for harming, the cruelty of revenge, the restless and implacable mind, the savageness of revolting, the lust for dominating.” (Syse, 1998:134). Rett intensjon blir her viktig, og da handler det ikke bare om rett intensjon i forhold til krigen og dennes mål om å oppnå fred, men også intensjonen og sinnstilstanden til den som deltar i krigen. Middelaldertradisjonens tanke er at for at en krig skal kunne være rettferdig, er den avhengig av rettferdige, eller dydige, krigere, i hvert fall til en viss grad rettferdige krigere, jf. *ius in bello*. Syse viser til et interessant perspektiv i det generelle dydsetiske poenget i forlengelsen av middelaldertradisjonens tanke om rettferdig krig og rettferdige krigere: ”Det nytter ikke å bygge opp en beredskap for ’rettferdig krigføring’ uten også å forstå krig – ja, militær virksomhet overhodet – som personlighetsformende.” (Syse, 1998:135f). Til grunn for dette poenget ligger tanken om etikken som menneskets oppøvelse

i dyd, og vi beveger oss her inn på dydenes plass og funksjon i oppdragelse og utdanning.

Syse skriver:

Det menneske som preges av både mot og kjærlighet, både lojalitet og religiøs tro, både besindighet og fredsælhet, vil bedre kunne unngå å bli trukket med i krigens eksesser enn den som (...) er blitt lært opp til å anse krigføring som et gode i seg selv, der målet helliger alle midler. (Syse, 1998:136)

Et uttrykk for dydenes viktighet i personlighetsforming og utdanning finner vi blant annet i Paul Otto Brunstads bok *Klokt lederskap. Mellom dyder og dødssynder*. Her tar Brunstad fatt i dydene klokskap, rettferdighet, mot, besindighet og måtehold og takknemlighet som utgangspunkt for lederutdanning – og dermed også personlighetsforming og karakterbygging – for Sjøkrigsskolens kadetter.

4.5.2 Krigens folkerett og det etiske fundamentet

Krigens folkerett og rettferdig krig-tradisjonen har flere tilknytningspunkter. En forutsetning for begge er at de ikke aksepterer vold som meningsytring (se kap. 5.1.2). Deler av tenkningen bak krigens folkerett finner vi igjen innen rettferdig krig-tradisjonen og motsatt. Tenkningen bak rettferdig krig-tradisjonen strekker seg imidlertid lenger tilbake i tid enn krigens folkerett. Bakgrunnen for dette delkapitlet er Bård Mælands artikkel ”Krigens folkeetikk? – et forsøk på å formulere en etisk basis for den skriftlige delen av krigens folkerett”. Mæland tar i artikkelen utgangspunkt i påstanden om at ”krigens folkerett har bestemte *etiske implikasjoner*” og stiller spørsmålet ”Hvordan forholder det etiske seg til skriftlige tekster innenfor krigens folkerett?” (Mæland, 1998:118). Det kommer fram at det ikke nødvendigvis bare er én type etikk i krigens folkerett. Ulike artikler i

Genèvekonvensjonene kan begrunnes på ulike etiske måter, også en og samme artikkel kan begrunnes ut fra forskjellige etiske modeller. Forholdet mellom etikk og krigens folkeretts konvensjoner handler om forholdet mellom etikk og jus, og berører videre spørsmålet om konvensjonene er moral-baserte eller moralen konvensjons-basert. Mæland argumenterer for ”en moral-basert tilrettelegging av forholdet moral-konvensjon. (...) Krigens folkerett er *mer enn jus*, den fremtrer også som uttrykk for moral.” (Mæland, 1998:120). For å forsøke å komme fram til etikken som danner basis for krigens folkerett, starter Mæland med *den Martenske klausul* som inngår i Haagkonvensjonen IV og utgjør tolkningshorisonten for krigens folkerett:

Indtil en mer fullstændig samling av krigens love kan utfærdiges, finner de høie kontraherende parter det hensigtsmæssig at fastslaa, at i de tilfælde, som ikke er

indbefattet i de reglementariske bestemmelser, som er antat av dem, skal befolkningene og de krigførende beskyttes av og stilles under folkerettens prinsipper, saaledes som de fremgaar av fastslaaede sedvaner mellom civiliserte nationer, av menneskehetens love og av den offentlige samvittighets krav. (Mæland, 1998, 122)

Klausulen tar høyde for at det kan finnes vesentlige forhold som ikke er uttrykt eksplisitt i plikter, lover og sedvane, men som likevel er viktige og avgjørende for å vurdere en gitt situasjon. Det er i denne sammenhengen klausulen trekker fram ”den offentlige samvittighets krav”. Krigførende parter er altså ikke bare bundet av underskrevne regler og avtaler, men også andre forhold som nevnt i *den Martenske klausul*. Mæland tar utgangspunkt i ”den offentlige samvittighets krav” og kaller denne ”den større sammenheng” når det gjelder bedømmelse av krigsdeltakelse, og dermed også reglene for krigføring, altså krigens folkerett. Han gir et forslag til hvordan vi kan forstå *den Martenske klausul* i en etisk sammenheng ut fra spørsmålet: ”Dersom man opererer innenfor alt dette – både konvensjonenes forbud og påbud og denne ’større sammenheng’ – hvilken etikk kan man da tenke seg at man indirekte forutsetter?” (Mæland, 1998:122f). På bakgrunn av dette bruker han folkerettens prinsipper og forsøker å formulere etiske prinsipper som kan lede til det etiske grunnlaget for krigens folkeretts grunnprinsipper. De grunnprinsippene han benytter er retten til å anvende makt, humanitet, ridderlighet, proporsjonalitet, militær nødvendighet, distinksjon og å unngå unødig lidelse. Disse prinsippene samsvarer i stor grad med generaladvokat Arne Willy Dahl og de fem prinsipper reglene for krigføring bygger på: militær nødvendighet, humanitet, distinksjon, proporsjonalitet og ridderlighet (Dahl, 2008:45) Med bakgrunn i prinsippene for krigens folkerett søker Mæland å formulere de folkerettslige prinsippene på 1. et etisk prinsipp-nivå og 2. etiske grunnforhold. Det etiske grunnforholdet er mer generelt, har større rekkevidde og er på et dypere nivå enn det etiske prinsipp-nivå.

Med basis i 1. retten til å anvende makt, 2. humanitet og 3. ridderlighet setter Mæland opp et forslag til etisk prinsipp-nivå og etiske grunnforhold, og bruker disse som viktige steg for å komme til en etisk basis for krigens folkerett.

Mæland foreslår følgende på det etiske prinsipp-nivå:

1. På visse betingelser vil det i en gitt situasjon være etisk forsvarlig – og riktig – å utføre en væpnet operasjon mot fiendtlige styrker for å hindre et større onde.
2. Fordi det alltid vil være et onde i seg selv å ty til våpenbruk mot mennesker, må den militære innsats være av en slik art at den benytter seg strengt av den våpenart og –mengde som trengs for å bekjempe fienden.
3. Den godhet mot mennesker som for en tid erstattes av militær innsats med sikte på bekjempelse, fortsetter i det øyeblikk mennesker som

tidligere var å anse som en fiendtlig trussel, ikke lenger deltar i stridshandlingene. De tilkommer da omsorg og behandling på lik linje med dem man i utgangspunktet er satt til å forsvare. (Mæland, 1998:124)

Videre tenker Mæland seg at disse etiske prinsippene bygger på noen etiske grunnforhold, og han foreslår følgende:

1. Man kan i visse tilfeller tillate et mindre onde for å bekjempe et større onde.
2. For at dette mindre onde ikke skal komme til å få en varig legitimitet, skal det begrenses strengt i forhold til det gode man ønsker å oppnå og det onde det volder.
3. Dette mindre onde utgjør dermed ikke regelen for moralsk adferd. Regelen er omsorg, respekt og likebehandling. (Mæland, 1998:124)

Allerede her blir det tydelig at man ikke kan snakke om én type etikk som ligger til grunn for krigens folkerett, flere etiske begrunnelser er tilstede. Samtidig argumenterer Mæland for et fjerde trinn som de etiske prinsippene og de etiske grunnforholdene strukturelt kan inngå i, altså hvilke etiske modeller eller livssynsmessige og religiøse sammenhenger de etiske prinsippene og grunnforholdene kan være en del av. Videre i artikkelen konkretiseres disse etiske prinsippene og grunnforholdene i lys av noen Genèvekonvensjonenes artikler under spørsmålet om hvorvidt enkeltregler i krigens folkerett er uttrykk for den samme type etikk. Mæland grupperer disse under tre overskrifter: 1. Humanitet, likebehandling og likeverd, 2. Militær nødvendighet og proporsjonalitet, og 3. Distinksjon, intensjon(er) og proporsjonalitet.

Under det første punktet er de etiske grunnforholdene menneskets egenverdier humanitet og likeverd. Dette er noe alle mennesker har fordi de er mennesker. Ut fra disse verdiene formulerer Mæland et etisk prinsipp som er tett opptil Kants kategoriske imperativ: "Alle mennesker skal behandles menneskelig, og uten forskjell med tanke på egenskaper og nytte for andre." (Mæland, 1998:125f). Dette er et prinsipp vi også finner igjen i FNs Menneskerettighetserklæring og annen rettighetsetikk, og er en avgrensning mot å forstå menneskets verdi som utelukkende instrumentell verdi og ikke som et mål i seg selv. Mæland viser også hvordan man kan møte et motargument om at slike etiske prinsipper blir for enkelt i en militær sammenheng hvor fokuset er på å løse oppdraget på en effektiv og suksessfull måte. Gjennom en pragmatisk tilnærming med effektivitet og suksess som etiske grunnforhold, foreslår han et etisk prinsipp formulert slik: "Syke, sårede, skibbrudne, krigsfanger og sivile skal behandles humant og uten forskjell fordi det motsatte ville føre til svekkelse av stridsevnen." (Mæland, 1998:126). Dette er en konsekvensetisk begrunnelse hvor handlingen vurderes ut fra hvorvidt konsekvensene bidrar til, i dette tilfellet, militær

suksess og effektivitet. Resonnementene er forskjellige, men resultatet blir det samme i begge tilfeller.

Under det andre punktet om militær nødvendighet og proporsjonalitet beveger Mæland seg inn på et av de største og mest fundamentale dilemmaer for all militær aktivitet: Å beskytte menneskets verdi og liv gjennom bruk av dødbringende vold mot andre mennesker. Militær nødvendighet handler om

å kombinere handlinger som ikke setter seg utover krigens folkerett, med handlinger som setter en i stand til å overmanne fienden. Likevel ligger det i sakens natur at vi her snakker om *kritiske faser* av en konflikt der hensynet til krigens utfall forsterker behovet for å gjøre alt som er mulig for å oppnå dette. (Mæland, 1998:127)

En militær nødvendighet hvor sivilbefolkningens og deres eiendommers og gjenstanders absolutte krav på å bli beskyttet blir satt til side, kan altså ikke være normaltstanden, men må være en unntakstilstand. Kravet om beskyttelse opphører ikke å eksistere, selv om man i en kritisk fase av konflikten vurderer innskrenkingen av beskyttelseskravet opp mot det militært sett, og muligens også i enkelte tilfeller humanitært, større gode man kan oppnå. Når det gjelder etiske grunnforhold i denne sammenhengen trekker Mæland inn rettfærdig kirg-tradisjonens *ius ad bellum* hvor krigen kun er en siste løsning for å oppnå et større gode eller en bedre situasjon for menneskene, og han påpeker samtidig at militær nødvendighet og proporsjonalitet også kan begrunnes ut fra et utilitaristisk ståsted. Mæland argumenterer for en kombinert absolutt og pragmatisk begrunnelse for militær nødvendighet. Han forsøker på et vis ”å komme til rette med det dilemmaet som er det mest fundamentale for all militær innsats: Å benytte seg av dødbringende vold for å verne menneskers liv og verd” og mener at ”det nevnte dilemmaet spennes opp som en ellipse der blant annet den absolutte fordringen om vern av menneskers liv og verd fungerer som ett av brennpunktene.” (Mæland, 1998:128).

Under det tredje punktet om distinksjon, intensjon(er) og proporsjonalitet går Mæland inn på enda en problemstilling som berører skjæringspunktet mellom en absolutt og en pragmatisk etisk begrunnelse. Nå er det i forhold til legitime og illegitime mål, og spesifikt de tilfeller hvor man har utført et militært angrep mot et legitimt mål der man antok at det ikke befant seg sivile, men hvor det i etterkant viser seg at sivile liv har gått tapt som konsekvens av det militære angrepet. Illegitime mål ble offer for et legitimt angrep, eller det man trodde var et legitimt angrep. En måte å etisk vurdere denne type situasjoner er ved doktrinen om den dobbelte effekt (se. kap. 2.2.1). Doktrinen fokuserer blant annet på den gode intensjon som utgangspunkt for en etisk god handling. Mæland påpeker at soldater og offiserer ikke kan støtte seg på, eller gjemme seg bak, doktrinen om dobbelt effekt som en unnskyldning mot å

gjøre gode nok forberedelser og vurdere både de intenderte og ikke-intenderte konsekvenser av det militære angrepet. Samtidig er det lett i etterpåkløkskapens lys å vurdere en handling ut fra konsekvenser man på det aktuelle tidspunktet for handlingen ikke hadde forutsetninger for å forutse, jf. intenderte og ikke-intenderte konsekvenser i kap. 4.1. For å komme til rette med slike situasjoner argumenterer Mæland for å holde doktrinen om den dobbelte effekt sammen med proporsjonalitetsprinsippet, og henviser til Michael Waltzer som hevder en ”dobbelt intensjon”. Dobbelt intensjon går ut på ”1. å ha intensjon om å oppnå det akseptable mål, det som er et ’gode’, dernest 2. å minimalisere det onde som man også må ta høyde for, og i den forstand også intenderer.” (Mæland, 1998:129). Det er tre elementer jeg finner å være særskilt tilstede som bakgrunn for denne tenkningen: 1. Målet må være legitimt. 2. Hensikten, eller intensjonen, med handlingen må være å oppnå et større gode enn man ellers ikke ville oppnådd ved å unnlate å utføre handlingen eller utføre handlingen på en annen måte. 3. Hensikten, eller intensjonen, må også inkludere å minimalisere de etiske onde intenderte og ikke-intenderte konsekvenser.

Det synes å være en kombinasjon av flere etiske modeller i den etiske begrunnelsen for innholdet i krigens folkerett. Dette standpunktet forutsetter imidlertid at man anser folkerettens konvensjoner for bærere av etiske fordringer og ikke bare handler om jus. Det synes for meg at dersom man skulle legge et etisk prinsipp til grunn for hele krigens folkerett måtte dette prinsippet kombinert nytteetikk (minst mulig smerte) og menneskets absolutte verdi (moderert i nytteetikk) ut fra det som er militært nødvendig, samt ta opp i seg at krigshandlinger innebærer en unntakstilstand. Prinsippet måtte balansere mellom en absolutt og en pragmatisk etisk begrunnelse.

4.6 Diskursetikk

Diskursetikkens utgangspunkt er at i det øyeblikket et menneske fremsetter en påstand, påstår personen samtidig at innholdet i denne påstanden er sant. Det å påstå noe er i seg selv å påstå at noe er sant. Karl Otto Apel ”mener at så fremt vi overhodet påstår noe om verden, er vi også moralsk forpliktet overfor andre mennesker.” (Wyller, 1996:185). Dette innebærer at i det vi ytrer en påstand har det etiske implikasjoner.

Hver gang et menneske seriøst påstår noe, finnes det en iboende spenning mellom den ”absolutte fordringen” som ligger i det å gjøre krav på at noe er sant, og den begrensede innsikten man til enhver tid har i hva som faktisk er sant. (...) Både den mentale holdningen det er å mene noe, og den språklige handlingen det er å påstå noe,

innebærer at påstandsinholdet blir oppfattet som *sant* og ikke bare som noe den talende liker eller føler for.” (Wyller, 1996:185)

Den fremsatte påstanden vil alltid kunne være én av flere mulige påstander, slik at man må ta høyde for at andre personer fremsetter andre påstander som man av en eller annen grunn må slutte seg til på bekostning av sin opprinnelige påstand. I dette ligger det også at når man påstår noe, gjør man det ut fra de grunnene man kjenner til på det tidspunktet påstanden blir fremsatt. Det betyr at disse grunnene kan være feil eller utilstrekkelige. Dermed: ”*Når vi påstår noe, gjør vi altså krav på at noe virkelig og ikke bare tilsynelatende er sant, men vi gjør det ved å vise til det som for oss bare tilsynelatende er de beste grunner for å hevde det.*” (Wyller, 1996:186, hans uthevning). Følgelig, når man fremsetter en påstand innebærer dette en etisk forpliktelse til å la seg korrigere av andres påstander når disse forandrer våre tilsynelatende beste grunner for å påstå at noe er sant.

Apel argumenterer for et universelt sannhetsbegrep som innebærer at alle mennesker er likeverdige ut fra universelle og bindende normer som gjør at alle mennesker kan stille likt i en universell dialog om hva som er sant. En forutsetning for dette er at man i utgangpunktet er interessert i å finne ut hva som er sant, dermed må man også erkjenne at andre mennesker kan ha bedre argumenter og mer kunnskap enn en selv. For Apel er det nærmest ”selvmotsigende å ikke anerkjenne alle menneskers teoretiske fornuft som en kvalifikasjon til moralsk likeverd.” (Wyller, 1996:188). Derfor må vi også anerkjenne andre menneskers mulighet og potensial til å utvikle seg og delta i den sannhetssøkende diskursen. Men hva om en sannhetssøkende diskurs leder i retning av at flertallet i diskursen mener en påstand er sann, og hvor denne påstanden går på bekostning av og bryter rettigheter mindretallet i diskursen har? Altså en situasjon hvor demokratiske flertallsavgjørelser setter mindretallets menneskerettigheter til side. Jürgen Habermas hevder diskursetikken gir en løsning på dette problemet. Forutsetningen for dette er at man går inn i en seriøs, saklig og demokratisk diskurs hvor man anser de andre som like berettigede bidragsyttere i diskursen som en selv. Habermas mener at:

Som diskusjonsdeltakere er alle fullt ut likeberettigede, og hvis man setter seg ut over noen av deltakernes individuelle rettigheter, betrakter man dem heller ikke som fullverdige diskusjonsdeltakere. På den annen side er det gjennom sin evne til å delta i seriøse diskusjoner at alle mennesker må tilkjennes rettigheter. I den praktiske *diskursen* møtes derfor de universelle prinsippene om individuelle rettigheter og om demokratiske flertallsbeslutninger, de er to sider ved samme sak. (Wyller, 1996:189f)

KAPITTEL 5

Hvordan bør man forholde seg til terrorister?

I dette kapitlet vil jeg forsøke å gi noen innspill til oppgavens problemstilling ”hvordan bør man på en etisk velbegrunnet måte forholde seg til terrorister?”. I forslagene mine vil det på noen punkter implisitt ligge en kritikk av hvordan amerikanernes president George Bush håndterte terrorangrepet 11. september 2001 og de følger håndteringen fikk. I kapitlet henter jeg fram de etiske problemstillingene jeg har presentert fra kapittel 3 ”11. september 2001” og problematikken rundt terrorisme fra kapittel 2 ”Problemet med terrorister”. Jeg vil på ulike måter bruke de etiske modellene fra kapittel 4 ”Etiske modeller”. Noen av de etiske modellene vil bli brukt for å påpeke etiske dårlige handlinger i lys av håndteringen av 11. september. Andre etiske modeller er bakgrunn for forslag til hvordan man på en etisk velbegrunnet måte bør forholde seg til terrorister. Mine forslag er ikke kun rettet spesielt mot 11. september og behandlingen av terrorister i etterkant av terrorangrepet, men også rettet mot behandlingen av terrorister generelt sett. Trolig vil ikke alle forslagene være mulig å bruke i enhver situasjon hvor man må forholde seg til terrorister, men forhåpentligvis kan forslagene være retningsgivende i de aller fleste situasjoner. Det er i denne sammenheng viktig å huske på at terrorismen rammer både muslimer og kristne, og ikke bare ikke-muslimske amerikanere, og at terrorister møter sterk kritikk hos både muslimer og kristne.

5.1 Verdensbilde

I kapittel 2 ”Problemet med terrorister og kapittel 3 ”Angrepet 11. september 2001” så vi blant annet på verdensbildet til Bush og bin Laden, og deres forståelse av ”vi” og ”dem” og de gode og de onde. I dette delkapitlet vil jeg gå nærmere inn på det manikeiske verdensbildet bin Laden har, og til en viss grad Bush, ”ondskapens akse” og i den sammenhengen også se noe på ondskap, og knytte dette opp til ”vi” og ”dem”. Et interessant perspektiv inn i dette er at det synes som at Bush og bin Laden speiler hverandres meninger og holdninger. Det er riktignok flere forskjeller mellom disse to personene, men på enkelte områder synes det som at de har en del felles, særlig når det gjelder tanken om at ”vi” er de gode som kjemper mot ”de andre” som er onde.

5.1.1 Det manikeiske verdensbildet

Manikeismen er en gnostisk retning, og som andre retninger innen gnostisismen ble den sterkt kritisert av den tidlige kristne kirke. Kirkefader Augustin finner vi også på listen over kritiske røster. Opprinnelsen til manikeismen er uklar, og ble lenge ansett for å være en kristen heresi. Det interessante i vår sammenheng er imidlertid ikke opprinnelsen til manikeismen, men det manikeiske verdensbildet.

Sentralt i manikeismen er grunnleggeren, Mani, sin versjon av det gnostiske verdensbilde med kosmisk eksil og kosmisk frelse. Manikeismen "offered the promise of a cosmic salvation through the revealed knowledge of a transcendent reality, including the divine nature of the soul and what needs to be known about the way to eternal life." (van Oort, 2010:27). Det manikeiske verdensbildet er sterkt dualistisk med to riker eller kongedømmer: Det gode og det onde. Disse står i motsetning til og er i en kosmisk kamp med hverandre. Det gode, det guddommelige lyset, kjemper en kamp mot det onde, mørket. Hele verden er åsted for en slik kamp mellom det gode Lysets Kongedømme og det onde Mørkets Kongedømme. Den manikeiske skapelsesmyten innebærer også en slik kamp hvor det guddommelige lyset er fanget hos det onde mørket.

To rescue the light, still captured through the compound of the Divine Soul with evil matter, the Living Spirit constructs with the help of his sons ten heavens and eight earths. (...) Thus, in the gnosis of Manichaeism the structure of the universe is divinely devised. In order to create the cosmos, however, use must be made of material of a mixed substance, light and darkness. (van Oort, 2010:28)

Når Adam og Eva så blir skapt inn i dette, har mennesket opphav i to ulike verdener, men er uvitende om sitt indre slektskap til det guddommelige. Mennesket er skapt av onde demoner, men mennesket er samtidig skapt i Guds bilde. Mennesket må bli gitt kunnskap for å få innsikt i sitt guddommelige opphav og på et vis oppdage frelsen og det guddommelige lyset. Det siste steget i verdens skapelse og dermed også verdens historie er den store krigen mellom de gode og de onde krefter. I krigen vil lyset som har vært fanget hos det onde bli satt fri. Etter at de rettferdige har seiret, vil alle sjeler bli dømt og de utvalgte vil komme til himmelen. Alt som har det guddommelige lyset i seg vil bli frelst, mens de onde krefter taper den store krigen, går fortapt og blir fanget for all evighet. Verden vil bli ødelagt og renses av flammer. Og i motsetning til tidligere da de gode og onde krefter var samlet, vil lyset og mørket nå for alltid være adskilt.

5.1.2 Ondskapens akse og det onde

Mot slutten av kapittel 3.1 "Hva skjedde? Respons fra USA" så vi at president Bush i en av sine taler snakker om *an axis of evil*. Denne ondskapens akse består ifølge Bush av Iran, Irak, Nord-Korea og stater som støtter terrorister. Men hvor går egentlig ondskapens akse? Er ondskapens akse virkelig Iran, Irak, Nord-Korea og stater som støtter terrorister, eller er den noe annet? Slike spørsmål søker Gudmund Waaler å finne svar på i artikkelen "Ondskapens akse – hvor går den?". Bush plasserer her det onde hos "de andre", "vi" er ikke de onde. Waaler påstår at Bush gav oss et forenklet bilde av virkeligheten ved å kategorisere de nevnte landene som ondskapens akse. Denne påstanden slutter jeg meg til. Det er ikke fullt så enkelt som Bush vil ha det til å si at ondskapens akse går gjennom enkelte land. Det er heller ikke, etter min mening, slik at ondskapens akse skiller mellom "oss" på den gode siden og "dem" på den onde siden. Til dette sier Waaler videre at ondskapens akse i realiteten går gjennom menneskets hjerte, og han siterer Alexander Solsjenitsyn:

If only there were evil people somewhere, insidiously committing evil deeds, and it were necessary only to separate them from the rest of us and destroy them. But the line dividing good and evil cuts through the heart of human being. And who is willing to destroy a piece of his heart? (Waalers, 2010:5)

Verden hadde vært mye enklere å forholde seg til dersom vi kunne delt den inn slik Bush gjør med de gode mot de onde, oss mot dem, og at menneskene enten var gode eller onde. Men slik er det altså ikke. I lys av Waalers og Solsjenitsyns påstand om at ondskapens akse går gjennom mennesket selv og i lys av spørsmålet om hvem som ville ønsket å ødelegge en del av seg selv ved å "tilstå" egen ondskap, ser jeg det hensiktsmessige i Bush' ondskapens akse og dennes nødvendige funksjon i forestillingen om krigen mot terror. Uten en slik, til en viss grad, felles forståelse av fienden som utelukkende og iboende onde, ville det trolig vært vanskeligere for Bush å få med seg så mange allierte i det som ble den meget omfattende krigen mot terror. Men det i seg selv gjør ikke bruk av en slik ondskapens akse riktigere.

Lars Fr. H. Svendsen skiller mellom fire typer ondskap: Den demoniske ondskapen, den instrumentelle ondskapen, den idealistiske ondskapen og den dumme ondskapen. Den demoniske ondskapen er den minst vanlige og handler om å gjøre ondt fordi det er ondt. Den instrumentelle ondskapen handler om å gjøre noe ondt selv om man vet at det er ondt og bruker ondskapen som middel for å oppnå noe annet, som for eksempel kan være et større gode og hvor intensjonen er å oppnå dette gode. Kjennetegnet til den idealistiske ondskapen er at aktørene gjør noe som i realiteten er ondt, men i det tro at de gjør noe godt, samtidig med at aktørene anser seg selv som gode og representerer det gode. De kristne korstogene og

hekseprosessene er eksempler her. Det er også denne type ondskap terrorister for det meste utfører. Det dumme ondskapens kjennetegn er at aktørene i uvitenhet utfører onde handlinger uten egentlig å tenke over hvorvidt de er gode eller onde. (Svendsen, 2001:81-83). I vår sammen er den instrumentelle og den idealistiske ondskapen de mest aktuelle.

For idealisten, i motsetning til den instrumentelt onde, vil det ofte ikke bare være moralsk tillatt, men faktisk moralsk påbudt å skade den andre i det godes tjeneste. *Motstanderen legemliggjør det onde som må bekjempes.* Idealisten vil kunne anerkjenne at enkelte handlinger er beklagelige, men de vil alltid fremstå som rettferdiggjort av et høyere gode. (Svendsen, 2001:82, min utheving)

Dette synes å ramme både Bush og bin Laden ut fra det vi har sett om deres oppfatning av "den andre" som onde. Begge mener også at det de selv gjør, er av det gode. Militære styrker er bærere av instrumentell ondskap, de bør i hvert fall være det. Fordi Bush bruker militære styrker i krigen mot terror blir han, ut fra hvordan jeg tolker dette, bærer av instrumentell ondskap i tillegg til den idealistiske. Et interessant perspektiv er at det kan synes som at Bush anklager bin Laden for å utføre demonisk ondskap. Ved å karakterisere terrorister som demonisk onde istedenfor idealistisk eller instrumentelt onde, åpner man i større grad for sikkerhetisering gjennom krigen mot terror. Ifølge Bush er bin Laden og hans tilhengere iboende onde og gjør det onde fordi det er ondt. Deres demoniske ondskap er rettet mot USA og de amerikanske verdier. Jeg vil likevel hevde at bin Laden ikke utfører demonisk ondskap, men idealistisk ondskap. Begrunnelsen for dette baserer jeg på kapittel 3.2 hvor vi så på bin Ladens forhold til sivile, og han synes etter min mening å ha et reflektert forhold til de onde handlinger han oppfordrer sine tilhengere til å gjøre, hvor hensikten er å forsvare seg mot USAs terror og holde USA borte fra det palestinske folket. Selv om bin Laden synes å ha et reflektert forhold til dette, er det ikke dermed sagt at det betyr et etisk godt reflektert forhold.

Vanligvis ser vi på vold og bruk av vold som noe negativt. Både juridisk og etisk er vold under normale forhold ansett som ondt. Dette er et spørsmål vi til nå ikke har berørt direkte: Er vold alltid negativt? Umiddelbart vil vi kanskje svare ja, men svaret er ikke fullt så enkelt. Hva med bruk av vold i selvforsvar der vi blir angrepet og urettmessig utsatt for vold? Selvforsvar synes nok for de fleste å være en akseptabel grunn for å bruke vold. Unntakene er der vold og makt er satt inn i kontrollerende rammer og systemer med hensikt i størst mulig grad å begrense og å få slutt på volden. At politiet og militæret bruker nødvendig makt og vold, men ikke mer enn nødvendig, for å beskytte sivile og få kontroll på kriminelle, synes å være legitim voldsbruk. Et annet eksempel på legitim vold er væpnet motstand mot

diktatoriske og undertrykkende regimer. I et slikt væpnet opprør vil – forhåpentligvis – volden være et virkemiddel for å bli fri fra en diktator. Dette berører videre legitimiteten av væpnet opprør mot en utenlandsk okkupasjonsmakt. Det som imidlertid skiller de nevnte typer voldsbruk fra terroristers voldsbruk, synes å være hvorvidt volden er et virkemiddel eller meningsytring. Skillelinjene her samsvarer med skillene mellom de ulike typer ondskap. Legitim bruk av vold anvender vold som et instrument for å oppnå noe annet. Volden i seg selv er ikke målet, og dersom man kunne unngått bruk av vold for å oppnå målet, ville man brukt andre virkemidler enn vold. Den andre typen voldsbruk handler om vold som meningsytring og meningsbærer. Vold for voldens egen skyld. Volden kan ikke erstattes med et annet virkemiddel for å oppnå intensjonen fordi volden *er* selve intensjonen og som sådan formidler av en meningsytring. Altså blir svaret på spørsmålet om hvorvidt vold alltid er negativt, ganske enkelt nei. Men man må likevel presisere at instrumentell bruk av vold kan være legitimt, mens bruk av vold som meningsytring ikke kan være akseptabelt og er dermed illegitimt.

5.1.3 Hvem vil vi være? Vil vi bli som "dem"?

I kapittel 4.4 og 4.5.1 så vi på dydsetikken og dydsetikken som en del av krigens etikk.

Dydsetikken stiller og søker å svare på spørsmålet: Hva slags menneske ønsker jeg å være? De ulike dydene blir i så henseende retningsgivende for å vurdere om en handling er etisk god eller ond, og hvorvidt denne handlingen stemmer overens med det mennesket jeg ønsker å være. I forlengelsen av dette og i lys av krigen mot terror melder spørsmålene seg om hvorvidt våre handlinger overfor mennesker som viser seg å være terrorister også er i samsvar med det mennesket vi selv ønsker å være, hva vi ønsker å være preget av og hvilke dyder vi ønsker å være bekjent av.

En asymmetrisk krigføring, noe krigen mot terror er, hvor den ene parten ikke ser seg bundet av krigens folkerett, kan føre til at den militært sett overlegne parten kan bli fristet til å heller ikke følge krigens folkerett. Krigens folkerett legger begrensninger på hva som er tillatte og ikke-tillatte handlinger i krig. Disse begrensningene kan noen ganger kjennes som sterke hindringer fordi de utelukker visse handlinger som kanskje i en gitt situasjon ville ført til en militær fordel for den militært sett overlegne parten. Denne fordelene kunne terroristene benyttet seg av, siden de ikke er bundet av krigens folkerett. Men her er vi dydsetisk sett på vei inn i ulendt terreng. En handling som er begrunnet ut fra at siden "de andre" gjorde det mot "oss", kan "vi" gjøre det samme mot "dem", kan ofte være drevet av hevn, og

dydsetikken vil vurdere en slik handling som etisk ond. Motivet for handlingen vil altså være drevet av laster i motsetning til dyder.

Hvem vil vi være? Vil vi bli som "dem"? Hvis vi tar utgangspunkt i at "de" er onde og at siden "de" gjør ondt mot oss, kan vi gjøre tilsvarende ondt mot "dem", betyr det at "vi" også blir onde, at "vi" blir onde som "dem". Dette er det som kalles motpartens lov. "Vi" blir så påvirket av "den andre" at "vi" tar opp i oss "den andres" handlinger og holdninger, og til slutt blir som "den andre" i den forstand at "den andres" handlinger og holdninger blir "våre" egne handlinger og holdninger.

5.1.4 Menneskets verdi og rettigheter

I kapittel 4.3 så vi på rettighetsetikk som tar utgangspunkt i at mennesket har visse rettigheter fordi det er et menneske, og i kapittel 4.2 tok vi for oss ulike typer pliktetikk, herunder Kant kategoriske imperativ. Et viktig spørsmål i lys av dette delkapitlet om menneskets verdi og rettigheter er: Er terrorister mennesker? Og i så fall, har de menneskeverd og rettigheter på lik linje med andre mennesker? Det kan synes underlig å stille slike spørsmål. FNs menneskerettighetserklæring art. 1 sier: "Alle mennesker er født frie og like når det gjelder verdighet og rettigheter. De er utstyrt med fornuft og samvittighet og skal handle mot hverandre i brorskapets ånd." Det synes som at dersom vi mener dette, kan vi risikere det potensielt smertefulle i å oppdage at terrorister faktisk er mennesker de også, med rettigheter som oss andre. Kants kategoriske imperativ understreker at man skal handle slik at man bruker mennesket som et mål i seg selv og ikke bare som et middel for å oppnå noe annet. Dette fordrer både at mennesket har en egen og unik verdi i kraft av å være menneske og at man faktisk tillegger hvert menneske denne egne og unike verdien. Dersom dette gjelder alle mennesker, og terrorister er mennesker, må det også gjelde terrorister. Altså kan vi heller ikke behandle terrorister bare som et middel, men må også behandle dem som et formål i seg selv. Dersom vi svarer ja på spørsmålet om terrorister er mennesker, må altså terrorister også ha en egen og unik verdi og visse grunnleggende rettigheter i kraft av å være menneske

Når Bush så kategoriserer terrorister som iboende onde og setter opp en motsetning mellom "oss" og "dem", hvor "de" er onde og "vi" de gode, reduserer han terroristenes menneskeverd og degraderer dem som mennesker. Dermed er det "lettere" å etisk forsvare at man kan drepe dem. De fleste individer har en moralsk terskel for å drepe eller torturere mennesker, men det er noe annet med personer som er mer eller mindre "ikke-mennesker". Ikke-mennesker har ikke samme verdi og rettigheter som vanlige mennesker, og kan dermed i

kraft av å være degradert og kategorisert til å være et ikke-menneske lettere utsettes for umenneskelig behandling, så som *water boarding* i avhør.

5.2 Sikkerhetisering og bruk av tortur

I kapittel 2.3 så vi på hva sikkerhetisering er og at dette innebærer en aksept for tiltak som vanligvis ville vært illegitime når forsvar av sentrale verdier står i fokus. Vanlige politiske prosesser blir satt til side fordi de ikke blir sett på som tilstrekkelige for å håndtere trusler mot sikkerhetiserte verdier. Målet for sikkerhetiseringen bør være å avsikkerhetisere de forhold som blir gitt merkelappen "sikkerhet". Med dette mener jeg at de sikkerhetiserte forholdene reduseres slik at de ikke lenger anses å utgjøre en sikkerhetstrussel og dermed kan håndteres på det alminnelige politiske nivået og innenfor de alminnelige politiske prosesser. Særlig gjelder dette forhold hvor religion er en del av sikkerhetiseringen. Å avsikkerhetisere religion vil ifølge København-skolen bety å respektere religion som religion.

Bush sikkerhetiserte trusselen fra terroristene i kjølvannet av angrepet 11. september 2001. Gjennom sikkerhetiseringen løftet han krigen mot terror opp på et høyere nivå enn det den alminnelige politikken kunne håndtere. Dermed åpnet Bush opp for bruk av ekstraordinære metoder i krigen mot terror, metoder som på det alminnelige politiske nivået ville vært forbudt. En av disse metodene var den sterkt kritiserte avhørsmetoden *water boarding* (se kap. 3.3). Ettersom målet for sikkerhetisering er avsikkerhetisering, bør også målet for krigen mot terror være å nedgradere den til et plan hvor terrorisme kan håndteres innenfor de alminnelige politiske rammer.

5.2.1 Målet helliger middelet

Utilitarismens bakside står i fare for å komme særlig til uttrykk i kjølvannet av sikkerhetisering, nemlig at målet helliger middelet. Målet kan i denne sammenhengen utilitaristisk formuleres slik: Størst mulig sikkerhet for flest mulig. Tanken kan videre bli at fellesnytte for menneskene gjennom sikkerhetiseringen kan bli større dersom man åpner for tiltak som vil sette enkeltmenneskers rettigheter til side. Eksemplifisert i forestillingen om at "hvis vi utfører etisk onde handlinger mot noen få personer vi antar har viktig informasjon i et anliggende, vil eller kan dette føre til at flere mennesker reddes, og dermed oppnår vi størst mulig lykke for flest mulig". De handlingene som i utgangspunktet var etisk onde, blir da etisk gode fordi konsekvensene gir størst fellesnytte.

Bruk av *water boarding* i krigen mot terror synes å være et klart eksempel på at målet heller er middelet. Alt måtte være tilgjengelig for å bekjempe terrorister, intet kunne stå uprøvd, uansett metode. Dermed kunne man bruke alle midler man hadde tilgjengelig, uavhengig av det etiske onde ved handlingen. Så lenge målet med handlingen kunne knyttes til det overordnede målet som kalles krigen mot terror, ville handlingen være etisk god og etisk forsvarlig. Ved å utsette enkelte personer for tortur i avhør med den hensikt å frembringe etterretning som igjen kunne bidra til sikkerhet og bekjempelse av terrorisme, mente man altså at handlingen var prisverdig og kunne etisk forsvares fordi den ville føre til størst mulig fellesnytte gjennom størst mulig sikkerhet for flest mulig.

5.3 Etisk dobbel standard

I kapittel 2.1 "Terrorisme og terrorist" og 3.3 "Kritiske bemerkninger og etiske problemstillinger" så vi at både Steinhoff og bin Laden kritiserer det vi kaller etisk dobbel standard. Bin Laden påpekte dobbeltheten til USA: "All oppførsel, alle prinsipper og alle verdier har to målestokker: en for dere og en for alle andre." (Lawrence, 2007:253). Kritikken ligger i at det er to målestokker hvor en handling utført av motstanderen vurderes etisk annerledes enn samme handling utført av ens egen side. På den måten kan én og samme handling både vurderes som etisk god og etisk ond, alt etter hvilken side man vurderer det fra. En etisk dobbel standard vil videre bety at én og samme handling er terrorisme når den blir utført av "de andre", men ikke når den blir utført av "oss". En slik etisk dobbel standard er etter min mening uetisk. Når én og samme handling blir definert som terrorisme når den blir utført av "de andre", må den også bli bedømt som terrorisme når den utføres av "oss".

I lys av amerikanernes handlinger mot fengslede terrormistenkte på Guantanamo og Abu Ghraib (se kap. 3.3), og det at både al-Qaida og amerikanske styrker angriper mennesker som i "den andres" øyne er sivile, kan vi stille spørsmålet: Hvem er egentlig terrorister? Oss eller dem? Min definisjon av terrorisme (se kap. 2.1) tar høyde for at ens egen side i en konflikt kan være terrorister i den andre sidens øyne. Man må kunne erkjenne at ens egen side kan bli sett på som terrorister av "den andre" og at "den andre" kan vurdere "våre" handlinger som terrorisme. Dette er imidlertid ikke det samme som å si at "vår" side *er* terrorister, kun at "vi" kan *oppfattes* som terrorister av "den andre", og at dette er noe man bør ta hensyn til når man skal forholde seg til terrorister på en etisk velbegrunnet måte.

5.4 Terrorister – kriminelle, krigere eller ulovlig stridende?

I kapittel 2 tok vi blant annet for oss hvorvidt terrorister er å anse som kriminelle eller krigere og hvordan dette igjen påvirker hvilke midler terrorbekjempelse bør foregå med og hvorvidt terrorbekjempelse er en jobb for politiet eller militæret. Dette er en internasjonalt vesentlig problemstilling, og antagelig vil meningene fortsette å være delte. USA anser terrorister som ulovlig stridende, mens land i Europa som har mer erfaring med krig på egen jord enn USA og har behandlet terrorisme som en innenrikspolitisk utfordring, anser terrorisme for å være kriminalitet. EU plasserer gjerne terrorisme sammen med transnasjonal organisert kriminalitet i sine policydokumenter. Det er likevel nødvendig å presisere at bilde nok ikke er like svart-hvitt som man kan få inntrykk av når man leser om president Bush og hans retorikk om krigen mot terror. I det amerikanske strategidokumentet "National Strategy for Combating Terrorism" blir målet for terrorbekjempelsen identifisert til å være å redusere terrorismen slik at den kan håndteres innenfor kriminalitetsbekjempelse (FFI-rapport 2006/01763:13).

Et tredje alternativ for hvordan man kan kategorisere terrorister er som lovlig stridende. I utgangspunktet er terrorister eller opprørere regnet som ulovlig stridende med mindre de nasjonale myndighetene gir dem status som lovlig stridende, og med straffrihet for handlinger utført i krig som i utgangspunktet er straffbare i fredstid, samt mulighet for krigsfangestatus dersom den lovlig stridende skulle bli tatt til fange. Genèvekonvensjonene lister opp noen krav for å bli regnet som lovlig stridende. Tilleggsprotokoll I art. 44 nyanserer noen av disse kravene. Kravet om å rette seg etter krigens lover og sedvaner er opprettholdt, men fjernet fra definisjonen av å være lovlig stridende. Altså trenger ikke en terrorist eller opprører rette seg etter krigens lover og sedvaner for å bli regnet som lovlig stridende med de krav om human behandling dette innebærer. Det forutsetter imidlertid at det aktuelle landet har ratifisert Tilleggsprotokoll I.

Slik jeg ser det er det to alternativer innen rammen av dette delkapitlet som kan bidra til en etisk velbegrunnet måte å forholde seg til terrorister. Det ene alternativet er at man forholder seg til terrorister innen rammen av Genèvekonvensjonenes Tilleggsprotokoll I art. 44, og eventuelt ratifiserer denne, dersom det aktuelle landet ikke har gjort det. Det åpner for å gi terrorister eller opprørere status som lovlig stridende og dermed krigsfangestatus. Terrorbekjempelse blir her en sak for militæret. Det andre alternativet er å anse terrorister som kriminelle. Deres terrorhandlinger vil da være kriminalitet og straffbart i henhold til det aktuelle landets lover på området. Terrorbekjempelse blir følgelig en politisak. Ved å velge et av disse alternativene, eventuelt begge ut fra hva som er mest hensiktsmessig i ulike situasjoner, har man et bedre utgangspunkt for å behandle terrorister på en etisk velbegrunnet

enn dersom terrorister er ulovlig stridende som man kan gjøre hva man vil med siden terrorister da blir ansett for å være uten noen som helst form for rettsvern eller ha krav på beskyttelse av noen som helst art. Ved å velge et eller begge alternativene kan man i større grad også sikre seg mot den særdeles uetiske behandling av mennesker som verden etter hvert fikk innsikt i på Guantanamo Bay og Abu Ghraib, selv om dette alene ikke er nok for å hindre at slike overgrep og mishandling av fanger kan gjenta seg under tilsvarende forhold. Mitt poeng her er ikke å hevde at terrorister er krigere eller lovlig stridende. Det er heller ikke å hevde at terrorister er kriminelle, eller at det ene er mer riktig enn det andre. Mitt poeng er at de statlige myndighetene i hvert land må bestemme seg for om de skal anse terrorister for *enten* å være krigere, altså lovlig stridende, og dermed la terrorbekjempelse være en jobb for militæret *eller* å være kriminelle og følgelig la terrorbekjempelse være en politisak. Alternativt kan de la ansvaret for terrorbekjempelsen variere ut fra hvilke behov staten har og hva slags type terrorisme det handler om, herunder hvorvidt terrorismen er innenriks eller utenriks, men ikke under noen omstendighet kan terrorister bli behandlet i strid med gjeldene lovverk på en slik måte at myndighetene, eller den som er i kontakt med terroristene, bryter terroristenes menneskerettigheter eller annen internasjonal rett. Dette innebærer videre at dersom man anser terrorister som ulovlig stridende, har man likevel ingen rett til å behandle terroristene på en etisk forkastelig måte. Videre vil jeg hevde at dersom man anser terrorister som ulovlig stridende bør de også bli ansett som kriminelle. Dette for å ivareta terroristenes rettssikkerhet og for å kunne dømme dem for eventuelle krigshandlinger de har utført og ikke har straffrihet for som ulovlig stridende. Det å skille mellom terrorisme som kriminalitet eller krig, er slik jeg ser det ikke til hinder for at politiet og militæret kan samarbeide om terrorbekjempelsen, jf. samarbeidet Politiets Sikkerhetstjeneste og Etterretningstjenesten i Forsvaret har for å beskytte Norge og norske interesser mot terrorisme.

5.5 Mellom vern av menneskets liv og størst mulig fellesnytte

I kapittel 4.5.2 tok vi for oss Bård Mælands forsøk på å formulere en etisk basis for den skriftlige delen av krigens folkerett. Han forsøker å formulere en etisk basis som kommer til rette med et av de store og fundamentale dilemma for militær innsats: Det at man bruker potensielt dødelig vold for å verne menneskers liv og verd. Mæland argumenterer for en kombinert absolutt og pragmatisk etisk begrunnelse og foreslår en ellipsemodell hvor blant annet ”den absolutte fordringen om vern av menneskers liv og verd fungerer som ett av brennpunktene.” (Mæland, 1998:128). Mæland har etter min mening et poeng her, men det forutsetter at man kan akseptere militær innsats som sådan og at denne i visse tilfeller kan

være etisk velbegrunnet. Det andre brennpunktet i denne ellipsen sier Mæland intet direkte om. Men slik jeg forstår han, vil den utilitaristiske tanken om størst mulig nytte for flest mulig eller minst mulig smerte for flest mulig være ellipsens andre brennpunkt.

Å komme til rette med en innskrenking av menneskets krav på vern om sitt liv og sin verdi for å oppnå et utilitaristisk større gode – størst mulig lykke for flest mulig, eller minst mulig smerte for flest mulig – kan være vanskelig om enn ikke nesten umulig. For hvordan måler vi ett menneskes verdi opp mot flere mennesker? Dersom ett menneske er ukrenkelig og har uendelig stor verdi, vil da to mennesker være mer ukrenkelig og ha mer uendelig verdi enn det ene mennesket? En slik argumentasjon synes underlig etter min mening, og står i fare for kun å føre til spørsmålet om hvorvidt størrelsen av menneskeverdet i det hele tatt er mulig å måle.

Den absolutte fordringen om at menneskeverdet og menneskelivet skal beskyttes, uten samtidig å ta hensyn til en utilitaristisk moderasjon av fordringen, står slik jeg ser det i fare for å bli så absolutt at en annen, og eventuelt svakere, part kan bli utsatt for brudd på sitt vern om liv og verd. Et standpunkt om at vi ikke kan drepe terrorister fordi de også har sitt menneskeverd står i fare for å få som konsekvens at flere mennesker blir skadelidende, fordi man ved å drepe den ene terroristen vil redde mange menneskeliv. Dette er også et svært problematisk standpunkt. Terrorister har som mennesker selv krav på beskyttelse av sitt liv og verd, men de utgjør samtidig en trussel mot andre menneskers iboende verdi og rettigheter. Problemstillingen her handler om hvilket menneskes rett til liv og verd man skal beskytte, og hvorvidt man skal velge mellom å beskytte den ene ved å ta livet av den andre.

Jeg slutter meg til Mælands ellipsemodell som synes å være en farbar vei for å kombinere en absolutt og pragmatisk etisk begrunnelse hvor menneskets iboende verdi og rettigheter blir ivaretatt.

5.6 Kan vi snakke med terrorister?

Jeg mener at ja, vi både kan og bør snakke med terrorister, såfremt dette praktisk lar seg gjennomføre og terroristene også ønsker å innlede samtaler. Det har lenge vært, og er fortsatt, oppfattet som nærmest etisk forkastelig å snakke med terrorister. Holdningen synes å være ”vi snakker ikke med terrorister!”, som i det denne påstanden er ytret, synes å legitimere seg selv som sannhet. Et eksempel på dette er reaksjonene i norsk media og politikk da det 27. januar 2011 ble kjent at utenriksminister Jonas Gahr Støre hadde hatt hemmelige samtaler med

Hamas, en organisasjon som både USA og EU har kategorisert som en terrororganisasjon.¹⁰ Støre innrømmet å ha hatt kontakt med Hamas i 2007, og på spørsmål fra TV2s reporter svarte han:

Ja, det er riktig at i 2007, da palestinerne forhandlet seg i mellom om et felles regjeringsgrunnlag, så hadde jeg et par telefonsamtaler med ham [Khaled Meshaal, topplederen i Hamas]. Og det var på oppfordring fra den palestinske presidenten Abbas, i det forhandlingsløpet som palestinerne da hadde fra et møte i Mekka, og fram til de ble enige om en regjeringsplattform.¹¹

Dette ble Støre sterkt kritisert for av opposisjonen, blant annet av Fremskrittspartiets leder Siv Jensen, Høyre-leder Erna Solberg og Kristelig Folkepartis Knut Arild Hareide.

Utenriksdepartementet så seg nødt til å klargjøre enkelte fakta som kom fram i nyhetsoppslaget, og presiserer blant annet at "Norge har aldri anerkjent Hamas eller opprettet forbindelser på politisk nivå med bevegelsen". Videre gjør Utenriksdepartementet det klart at Norges linje har vært å ha kontakter med alle representative politiske bevegelser i Midtøsten, inklusive Hamas, for å skape seg et inntrykk av politiske posisjoner og å kunne gi klare tilbakemeldinger. (...) I tråd med den norske linjen har man valgt å opprettholde kontakten med bevegelsen på embedsmannsnivå da Norge mener det er viktig å ha dialog med alle parter.

Det var i forbindelse med at Hamas og Fatah forsøkte å få til en palestinsk forsoning ved å inngå forhandlinger med sikte på en samlingsregjering etter valget i 2006, hvor Norge støttet disse bestrebelsene ved at Støre hadde telefonkontakt med Hamas. Norge valgte senere å ha direkte politisk kontakt med denne samlingsregjeringen.¹² Statsminister Jens Stoltenberg forsvarte norske myndigheters kontakt med Hamas og mente at vi "kan ikke bare snakke med våre venner":

Jeg mener det som er viktig for Norge er at *i viktige fredsprosesser kan vi ha kontakt med de vi er dypt uenig med for å bidra til dialog.* (...) At Norge har hatt kontakter med Hamas på embetsmannsnivå og politisk plan har vært offentlig kjent og det gjør vi fordi vi noen ganger må snakke med de[m] vi ikke liker og er uenig med.¹³

¹⁰ Det er interessant i denne sammenheng at Støre ikke vil sette merkelappen terrororganisasjon på Hamas, og sier: "En lang rekke organisasjoner har begått terrorhandlinger, uten at vi kaller dem terrororganisasjoner. Men vi tar kraftig avstand fra handlingene." <http://www.tv2nyhetene.no/utenriks/stoere-vil-ikke-kalle-hamas-en-terrororganisasjon-3412141.html>

¹¹ <http://www.tv2nyhetene.no/utenriks/midtosten/stoere-har-hatt-hemmelige-samtaler-med-hamas-340055.html>

¹² Alle sitater tilknyttet Utenriksdepartementet i denne saken er, dersom intet annet er oppgitt, hentet fra: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/nyheter/2011/hamas.html?id=632028#>

¹³ <http://www.tv2nyhetene.no/innenriks/politikk/stoltenberg-kan-ikke-bare-snakke-med-vaare-venner-3401752.html> (Mine uthevninger.)

I dette er jeg helt enig med Stoltenberg og Støre. Vilje til å ha kontakt med mennesker og organisasjoner vi ikke liker og er dypt uenige med, er slik jeg ser det av avgjørende betydning for hvordan man på en etisk velbegrunnet måte bør forholde seg til terrorister.

Motforestillingene mot å snakke med terrorister synes å henge sammen med hvordan man ser på terroristenes ondskap. Dersom terroristene anses å være demonisk onde, vil samtaler med terrorister trolig vanskelig la seg gjøre. Men dersom terroristene anses å utføre instrumentell eller ideologisk ondskap, synes samtaler med terrorister å være gjennomførbart fordi ulike kriterier for instrumentell og ideologisk ondskap lar seg diskutere. Å skille mellom de ulike typer ondskap i møte med terrorister forutsetter at man gjør et reelt forsøk på å sette seg inn i terroristenes meninger, mål, handlinger og holdninger, og ikke uten diskusjon umiddelbart karakteriserer terroristene som onde for demonisk ondskaps skyld. Videre synes motforestillingene å dreie seg om at man ved å snakke med terrorister, også anerkjenner og aksepterer terroristenes meninger, mål, holdninger og handlinger. Jeg mener et slikt standpunkt må nyanseres, og at man faktisk kan snakke med "den andre", i dette tilfellet terrorister, uten nødvendigvis å anerkjenne og akseptere *innholdet* i "den andres" meninger, men at man kan anerkjenne og akseptere *at* "den andre" *har* disse meningene.

I kapittel 4.6 så vi på diskursetikken og dennes forhold til at når man ytrer en påstand er man også moralsk forpliktet overfor andre mennesker. Å påstå noe er å påstå at noe er sant, ut fra de grunnene man kjenner til på det tidspunktet man fremsetter påstanden. "Når vi påstår noe, gjør vi altså krav på at noe virkelig og tilsynelatende er sant, men vi gjør det ved å vise til det som for oss bare tilsynelatende er de beste grunner for å hevde det." (Wyller, 1996:186). Dermed vil man være etisk forpliktet til å la seg korrigere av andres påstander dersom disse gir økt innsikt i og forandrer de tilsynelatende beste grunner man har for å hevde sin påstand. Etter min mening kan diskursetikken gi viktige innspill og være relevant som bakgrunn og begrunnelse for en etisk velbegrunnet måte å forholde seg til terrorister. En forutsetning for dette er at man anser terrorister som mennesker og i tråd med Apels universelle sannhetsbegrep (se kap.4.6) inkluderer terroristene som likeverdige ut fra universelle og bindende normer som gjør at alle mennesker, også terroristene, kan stille likt i en universell dialog om hva som er sant. Men, kan man innvende, er en terrorist kapabel til dette? Og samtidig: Kan en terrorist være sannhetssøkende og ønske å gå inn i en seriøs, saklig og demokratisk diskurs? Slike spørsmål knytter seg til hvordan vi ser på terroristene og hva slags ondskap de utøver. Mitt svar på spørsmålene er både ja og nei. Det kommer an på terroristene. Dersom terroristene skulle ønske å gå inn i en sannhetssøkende universell dialog, gjelder de samme kravene til dem som til de andre diskusjonsdeltakerne. Og videre, i det

øyeblikket terroristene fremsetter en påstand, vil de samme etiske forpliktelsene til å la seg korrigere av andres påstander, når disse forandrer terroristenes tilsynelatende beste grunner for å hevde den ytrede påstanden, gjelde for terroristene på lik linje med de andre diskusjonspartene. Terroristene må, for selv å kunne være likeverdige diskusjonsdeltakere, i utgangspunktet være interessert i å finne ut hva som er sant, og dermed også anerkjenne og erkjenne at andre mennesker kan ha bedre argumenter og mer kunnskap enn dem selv. Terroristene må altså på lik linje med de andre diskusjonsdeltakerne gå inn i en seriøs, saklig og demokratisk diskurs hvor terroristene anser de andre diskusjonsdeltakerne som like berettigede bidragsytere i diskursen som dem selv.

5.7 Oppsummering

I dette avsluttende delkapitlet vil jeg oppsummere mine forslag til hvordan man på en etisk velbegrunnet måte bør forholde seg til terrorister. Noen av innspillene har ligget som en undertone gjennom oppgaven, mens andre har vært tydeligere uttrykt. Jeg vil ikke gi en inngående argumentasjon for de ulike forslagene, da jeg anser det for å være dekket andre steder i oppgaven.

For å kunne forholde seg til terrorister på en etisk velbegrunnet måte bør man først av alt redegjøre for hvordan man definerer "terrorisme" og "terrorist". Samtidig bør man skille mellom *definisjonen* av terrorisme og *anvendelsen* av definisjonen. Ved anvendelse av definisjonen, altså det å avgjøre hvorvidt den foreliggende situasjonen er terrorisme eller ikke, eller hvorvidt "den andre" er terrorist eller ikke, bør man forsøke å sette seg inn i "den andres" mål, meninger, holdninger og handlinger. Det betyr videre at man ikke kan kalle noe eller noen for terrorisme eller terrorist uten å ha rettmessig grunn eller uten å sette seg tilstrekkelig inn i "den andres" side. I dette ligger det videre fire hensyn: For det første, bør man ha et reflektert forhold til og forståelse for hva ondskap er og de ulike typer ondskap. For det andre, bør man forsøke å forstå "den andres" verdensbilde. For det tredje, bør definisjonen være slik at ens egen side, dersom man er ærlig, også kan innrømmes å være terrorister. For det fjerde, bør man anerkjenne religionens betydning for sikkerhetisering, dersom religion er en del av "den andres" ståsted. Uansett hvordan definisjonen lyder bør de statlige myndighetene bestemme seg for om terrorisme er krigføring eller kriminalitet, og følgelig hvorvidt terrorister er kriminelle, lovlig stridende eller ulovlig stridende, alternativt en kombinasjon av disse kategoriene ut fra hva den enkelte situasjon krever. Men ikke under noen omstendighet kan de statlige myndighetene behandle terroristene i strid med gjeldene internasjonale lovverk eller bryte terroristenes menneskerettigheter. Inkludert i dette er at,

dersom terrorisme er krigføring, må man overholde krigens folkerett selv om fienden ikke nødvendigvis er bundet av dette. Videre bør man basere sine hensikter og handlinger på en kombinert absolutt og pragmatisk etisk begrunnelse for krigens folkerett hvor *både* vern av menneskets liv og verd *og* den utilitaristiske tanke om størst mulig nytte for flest mulig eller minst mulig smerte for flest mulig, er ivaretatt, jf. Mælands ellipsemodell. Man bør også unngå etisk dobbel standard og samtidig unngå å bli styrt av terroristenes premisser. Avgjørende for hvordan man på en etisk velbegrunnet måte bør forholde seg til terrorister er å anse terroristene som mennesker og på basis av dette tilkjenne terroristene menneskeverd, menneskerettigheter og krav på vern av sitt liv og verd. Eller med andre ord, ”menneskeligjøre” terroristene. Alt dette leder fram til det som etter min mening er det viktigste for hvordan man på en etisk velbegrunnet måte bør forholde seg til terrorister: Vilje til å snakke med terrorister. Jeg mener at man i utgangspunktet både kan og bør snakke med terrorister så sant det er praktisk gjennomførbart og terroristene også ønsker å inngå dialog eller samtaler. I denne sammenhengen mener jeg at diskursetikken vil være en nyttig bakgrunn og vil kunne gi gode retningslinjer.

Mine forslag til en etisk velbegrunnet måte å forholde seg til terrorister, er ikke nødvendigvis lette å gjennomføre. Dette henger antagelig sammen med alle de sterkt negative betydningene begrepene ”terrorisme” og ”terrorist” bærer med seg. Men dette er i seg selv ingen gode grunner til å ikke forholde seg til terrorister på en etisk velbegrunnet måte.

ETTERORD

Osama bin Laden drept

På kvelden 1. mai 2011 amerikansk tid gikk president Barack Obama på talerstolen og offentliggjorde at amerikanske spesialstyrker hadde drept Osama bin Laden. USAs uttalte fiende nr. 1 i krigen mot terror, mannen de hadde jaktet på i nesten ti år, var nå drept i en omfattende og strengt hemmelig operasjon. Etterretning tilsa at bin Laden befant seg i et godt bevoktet villakompleks et par kilometer fra en stor militærleir i Abbottabad, omtrent en times kjøretur fra hovedstaden i Pakistan. Obama gav ordre om å iverksette en operasjon for å ta til fange eller ta livet av bin Laden. En mindre gruppe toptrente amerikanske specialsoldater ”carried out the operation with extraordinary courage and capability” (Obama, 2011). Obama presiserer med underliggende referanse til rettferdig krig-tradisjonen og krigens folkerett at ingen sivile ble rammet av den militære operasjonen. Obama begynte kunngjøringen med å si:

Tonight, I can report to the American people and to the world that the United States has conducted an operation that killed Osama bin Laden, the leader of al Qaeda, and a terrorist who’s responsible for the murder of thousands of innocent men, women and children. (Obama, 2011)

Videre i talen snakket Obama om hvordan 9/11 styrket fellesskapet blant amerikanerne og hvordan det amerikanske folket, etterretningsorganisasjoner og militære styrker jobbet for å styrke sikkerheten til det amerikanske folket. ”[W]e were united as one American family. We were also united in our resolve to protect our nation and to bring those who committed this vicious attack to justice.” (Obama, 2011). Obama presiserte også at selv om bin Laden nå er drept, er ikke dette slutten på amerikanernes innsats: ”Yet his death does not mark the end of our effort. There’s no doubt that al Qaeda will continue to pursue attacks against us. We must – and we will – remain vigilant at home and abroad.”

Jeg mener det var bra at Obama, og ikke Bush, fikk “æren” av å erklære bin Laden for drept. Obama synes i sin tale å være mer avdempet og mindre krigersk og hatefull enn sin forgjenger i presidentstolen. Obamas tale nevnte ikke en eneste gang ”de andre” som iboende onde for ondskapens skyld, i motsetning til de talene Bush holdt i etterkant av terrorangrepet 11. september 2001. Heller ikke begrepet *an axis of evil* var tilstede i Obamas kunngjøring. Videre brukte ikke Obama begrepet *war on terror*. Det nærmeste man kommer dette uttrykket

er *war against al Qaeda*, hvilket er en annen retorikk med et annet budskap enn Bush' krig mot terror. Til sammen fire ganger i løpet av talen brukte Obama ordet "justice", og da i disse sammenhengene: "...and to bring those who committed this vicious attack to justice", "...bring him [bin Laden] to justice", "Justice has been done." og "...and the result of their [intelligence and counterterrorism professionals] pursuit of justice". Med andre ord, ikke en eneste gang ble "justice" brukt i sammenheng med "to bring our enemies to justice" slik Bush gjorde det etter 9/11. Etter min mening er Obamas retorikk positiv for tiden framover og videre i krig mot terror. Slik jeg ser det er mulighetene for at man kan forholde seg til terrorister på en etisk velbegrunnet måte større med Obama som amerikansk president enn dersom bin Laden hadde blitt drept under Bush-administrasjonen.

Et viktig spørsmål er nå: Hva skjer videre? Drapet på bin Laden er på mange måter et vannskille i krigen mot terror. I skrivende stund, 18. mai 2011, er det fremdeles usikkert hvor veien går videre. Hva vil USA gjøre? Hva vil al Qaida gjøre? Hvordan påvirker dette det internasjonale samfunnet generelt og krigen mot terror spesielt? Var militæroperasjonen et brudd på krigens folkerett? Spørsmålene er mange og svarene foreløpig usikre. At dette vil få betydningen er det likevel ingen tvil om. Det som antagelig er det første angrepet for å hevne bin Laden er allerede utført, 80 mennesker ble drept i et selvmordsangrep utført av Taliban ved en treningsleir for politisoldater i Pakistan. Militæranalytikere og andre fagpersoner synes uenige om hvilken betydning bin Ladens død vil ha for krigen mot terror og al-Qaidas virksomhet. Noen mener al-Qaida nå er svekket, andre mener bin Laden ikke hadde så mye å si for organisasjonens operasjonsevne, men at han var et meget viktig symbol og var viktig som inspirator og organisator. I al-Qaida er prosessen med å finne en ny leder og etterfølger av bin Laden allerede i gang. Det vil også bli interessant å se hvilke konsekvenser militæroperasjonen for å ta til fange eller ta livet av bin Laden får for forholdet mellom USA og Pakistan. USA krenket Pakistans suverenitet ved å utføre militæroperasjonen på pakistansk jord og holde dette hemmelig for Pakistans myndigheter. Pakistans etterretningstjeneste, ISI, antas å ha visst om bin Ladens skjulested og holdt dette skjult for amerikanerne. USA spør seg da om de kan stole på Pakistan.

Det eneste sikre i denne saken er at hvordan man på en etisk velbegrunnet måte bør forholde seg til terrorister, ikke vil bli mindre aktuelt etter Osama bin Ladens død.

BIBLIOGRAFI

Austad, Torleiv (2008): *Tolkning av kristen tro. Metodespørsmål i systematisk teologi*, Høyskoleforlaget.

Buzan, Barry, Ole Wæver, Jaap de Wilde (1998): *Security. A New Framework for Analysis*, Lynne Rienner Publishers.

Brunstad, Paul Otto (2009): *Klokt lederskap. Mellom dyder og dødssynder*. Gyldendal Norsk Forlag.

Dahl, Arne Willy (2007): "Hva kan vi lære av Abu Ghraib?", i *Pacem kompendium*, s. 139-145.

Dahl, Arne Willy (2008): *Håndbok i militær folkerett*, Cappelen akademisk forlag.

Department of the Army (2005): *U.S. Army Intelligence and Interrogation Handbook. The Official Guide on Prisoner Interrogation*, The Lyons Press, Guilford, Connecticut.

Føllesdal, Dagfinn og Lars Walløe (2000): *Argumentasjonsteori, språk og vitenskapsfilosofi*, Universitetsforlaget.

Handbook for Volunteers of the Irish Republican Army. Notes on Guerrilla Warfare, Paladin Press, Boulder, Colorado, 1985.

Haugen, Jahn Bjørnar (2009): *Opprørsbekjempelse – doktrine og praksis. FM 3-24 og The Surge*, Masteroppgave, Forsvarets Stabsskole.

Kippenberg, Hans G. and Seidensticker, Tilman (eds.) (2006): *The 9/11 Handbook. Annotated Translation and Interpretation of the Attackers' Spiritual Manual*, Equinox Publishing Ltd, London, Oakville.

Laustsen, Carsten Bagge and Ole Wæver, "In Defense of Religion. Sacred Referent Objects for Securitization", in Pavlos Hatzopoulos and Fabio Petito (eds.) (2003): *Religion in International Relations. The Return from Exile*, Palgrave Macmillan.

Lawrence, Bruce (red.) (2007): *Budskap til verden. Osama bin Ladens brev og taler*, L.S.P. Forlag.

Lunde, Nils Terje og Janne Haaland Matlary (red.) (2009): *Etikk og militærmakt*, Gyldendal akademisk, Oslo.

McCoy, Alfred W. (2006): *A Question of Torture. CIA Interrogation from the Cold War to the War on Terror*, A Holt Paperback, Metropolitan Books/Henry Holt and Company, New York.

Mæland, Bård (1998): "Krigens folkeetikk? – et forsøk på å formulere en etisk basis for den skriftlige delen av krigens folkerett", i *Pacem* nr. 1, 1. årgang, s. 117-130.

Steinhoff, Uwe (2007): *On the Ethics of War and Terrorism*, Oxford University Press.

Svendsen, Lars Fr. H. (2001): *Ondskapens filosofi*, Universitetsforlaget.

Syse, Henrik (1998): "Dyd og krig", i *Pacem*, nr. 2, 1. årgang, s. 133-138.

Syse, Henrik (2003): *Rettferdig krig? Om militærmakt, etikk og idealer*, Aschehoug, Oslo.

Thommessen, Bjørn og Jon Wetlesen (1996): *Etisk tenkning. En historisk og systematisk innføring*. Ad Notam Gyldendal, Oslo.

van Oort, Johannes (2010): "Manichaeism", in *Religion, Past and Present. Encyclopedia of Theology and Religion*, vol. 8, Brill, Leiden, Boston.

Whittaker, David J. (2004): *Terrorists and Terrorism in the Contemporary World* i serien *The Making of the Contemporary World*, Routledge, London and New York.

Wyller, Truls (1996): *Etikkens historie. En systematisk framstilling*, Cappelen Akademisk Forlag, Oslo.

Waalder, Gudmund (2011): "Ondskapens akse – hvor går den?", i *Pacem*, nr. 1, årgang 14, s. 5-30.

Rapporter

Hansen, Annika S., Laila Bokhari, Anders Kjølberg, Bjørn Olav Knutsen, Øyvind Østerud og Ola Aabakken (2006): *Bekjempelse av internasjonal terrorisme – fra militærmakt til utviklingshjelp*, Forsvarets forskningsinstitutt, Kjeller, FFI-rapport 2006/01763.

Kjølberg, Anders (2003): *Når religion blir truet: Årsaker til og konsekvenser av islamistiske grupperes sikkerhetsisering av religion*, Forsvarets forskningsinstitutt, Kjeller, FFI-rapport 2003/00330.

The 9/11 Commission Report. Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks upon the United States. Authorized Edition, W.W. Norton & Company, New York, London.

Internett

Bush, George (2001): Statement by the President in his September 11, 2001 Address to the nation. (Holdt 11.09.2001) <http://www.opm.gov/guidance/09-11-01GWB.htm> (Hentet 30.03.2011)

Bush, George (2001a): Address to a Joint Session of Congress and the American People. (Holdt 20.09.2001) http://www.dhs.gov/xnews/speeches/speech_0016.htm (Hentet 30.03.2011)

Bush, George (2001b): Presidential Address to the Nation (Holdt 07.10.2001)
<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/10/20011007-8.html> (Hentet 30.03.2011)

Bush, George (2001c): President Bush Speaks to United Nations. (Holdt 10.11.2001)
<http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/11/20011110-3.html>
(Hentet 30.03.2011)

Bush, George (2002): President Bush's State of the Union Address (Holdt 29.01.2002)
<http://www.globalsecurity.org/military/library/news/2002/01/mil-020129-usia02b.htm>
(Hentet 30.03.2011)

Nyhetsartikkel Aftenposten: ”– Kan ha blitt utsatt for en utenomrettslig henrettelse”. Publisert 03.05.2011
<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article4109795.ece> (Hentet 18.05.2011)

Nyhetsartikkel Aftenposten: ”USA krever forklaring fra Pakistan”. Publisert 03.05.2011
<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article4110074.ece> (Hentet 18.05.2011)

Nyhetsartikkel Aftenposten: ”– Hevnaksjonene vil komme”. Publisert 02.05.2011
<http://www.aftenposten.no/nyheter/uriks/article4109284.ece> (Hentet 18.05.2011)

Nyhetsartikkel TV2: ”Støre har hatt hemmelige samtaler med Hamas”. Publisert 27.01.2011
<http://www.tv2nyhetene.no/utenriks/midtoften/stoere-har-hatt-hemmelige-samtaler-med-hamas-3400055.html> (Hentet 16.05.2011)

Nyhetsartikkel TV2: ”Stoltenberg: – Kan ikke bare snakke med våre venner”. Publisert 29.01.2011
<http://www.tv2nyhetene.no/innenriks/politikk/stoltenberg-kan-ikke-bare-snakke-med-vaare-venner-3401752.html>

Nyhetsartikkel TV2: ”Støre vil ikke kalle Hamas en terrororganisasjon”. Publisert 09.02.2011
<http://www.tv2nyhetene.no/utenriks/stoere-vil-ikke-kalle-hamas-en-terrororganisasjon-3412141.html> (Hentet 16.05.2011)

Nyhetsartikkel TV2: ”Selvmordsangrep mot treningsleir – 80 drept”. Publisert 13.05.2011
<http://www.tv2nyhetene.no/utenriks/selvordsangrep-mot-treningsleir-80-drept-3492971.html> (Hentet 18.05.2011)

Nyhetsartikkel TV2: ”– Al-Qaida har utpekt midlertidig leder”. Publisert 18.05.2011
<http://www.tv2nyhetene.no/utenriks/-alqaida-har-utpekt-midlertidig-leder-3496264.html>
(Hentet 18.05.2011)

Obama, Barack (2011): ”Osama Bin Laden Dead” (Publisert 02.05.2011)
<http://www.whitehouse.gov/blog/2011/05/02osama-bin-laden-dead> (Hentet 02.05.2011)

PST (Politiets Sikkerhetstjeneste), Arbeidsoppgaver, Terrorbekjempelse
http://www.pst.politiet.no/PST/Templates/Article_188.aspx (Hentet 03.02.2011)

PST (Politiets Sikkerhetstjeneste), Arbeidsoppgaver.
http://www.pst.politiet.no/PST/Templates/Article_390.aspx (Hentet 03.02.2011)

Utenriksdepartementet: "Norges kontakt med Hamas". Publisert 27.01.2011
<http://www.regjeringen.no/nb/dep/ud/aktuelt/nyheter/2011/hamas.html?id=632028#> (Hentet
16.05.2011)